

Jan Lyngstad

**Innvandrerers demografi og
levetår**

Notater

Innvandrerers demografi og levekår

Notat utarbeidet for Kommunal- og arbeidsdepartementet

November 1996

av

Jan Lyngstad

Seksjon for levekårsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Adresse: Postboks 8131 Dep, 0033 Oslo
Telefon: 22 86 46 77, telefax: 22 86 49 88
E-post: jrl@ssb.no

Forord

I dette notatet gis det en kortfattet beskrivelse av innvandreres demografi og levekår i Norge. Datagrunnlaget er dels det registerbaserte systemet for innvandrerstatisikk som er bygd opp i Statistisk sentralbyrå gjennom de senere år, dels en landsomfattende intervjuundersøkelse blant ikke-vestlige innvandrere som Statistisk sentralbyrå gjennomførte i 1996.

Takk til kolleger i Statistisk sentralbyrå for alle kommentarer underveis. En spesiell takk til Kåre Vassenden som har hatt ansvaret for utviklingen av den registerbaserte innvandrerstatisikken og til Svein Blom og Agnes Aall Ritland som stilte tabeller fra undersøkelsen om innvandreres levekår til disposisjon for meg.

Kommunal- og arbeidsdepartementet har vært oppdragsgiver for prosjektet som notatet bygger på.

Innhold

1. Hvem er innvandrere?	1
2. Innvandring og innvandrere. Litt demografi	2
3. Hva mener vi med gode og dårlige levekår?	5
4. Utdanning	6
5. Arbeid	7
6.inntekt.....	12
7. Bosted og boforhold	15
8. Sosial kontakt	18
9. Sosial og kulturell deltakelse.....	23
10. Kriminalitet og vold	27
11. Oppsummering	30
Litteratur.....	35
Tabellvedlegg.....	37
De sist utgitte publikasjonene i serien Notater	38

Innvandrerers demografi og levekår

Når det fokuseres på innvandreres levekår, er det gjerne de negative trekk ved denne gruppens levekår som settes i sentrum. Det er riktig at det blant innvandrere finnes en forholdsvis klar hopning av dårlige levekår, men gruppen er svært lite homogen, og det er viktig å minne om den store spredningen som er blant innvandrerne. Det er ofte lite meningsfylt å beskrive "innvandrerne" som én gruppe, uten å differensiere etter opprinnelsesland, bakgrunnen for innvandringen, kontakter med det norske samfunnet, oppholdstid etc. Datagrunnlaget for slike mer nyanserte analyser kan ofte være magert, men som vi skal se, er det noen muligheter for mer meningsfylte inndelinger av gruppen for bruk i beskrivelse av deres levekår.

1. Hvem er innvandrer?

Med «innvandrer» mener man vanligvis en person som er født i et annet land og som har kommet til Norge og bosatt seg her. I noen sammenhenger blir også barn av innvandrere regnet som innvandrere, selv om de er født i Norge. Innvandrerbegrepet, slik det nyttes her, har altså ingen ting med hudfarge eller kultur å gjøre. Også dansker og svensker kan være innvandrere.

Den nærmere avgrensningen av innvandrere, vil avhenge av det formål en har med definisjonen, men også av hva slags data eller opplysninger som faktisk er tilgjengelig. I juridiske sammenhenger vil det ofte være *statsborgerskapet* som er avgjørende. Ved inngangen til 1995 hadde vi ca. 164 000 registrerte utenlandske statsborgere i Norge. Etter sju års botid i Norge kan en normalt søke om norsk statsborgerskap. Innvilges skifte, har det betydning for juridiske forhold, men ikke for så mye annet. For diskriminering på grunnlag av hudfarge, tro eller kulturelle særtrekk, er statsborgerskapet uten særlig betydning. Jussen kan imidlertid være viktig nok. De som ikke er norske statsborgere har for eksempel ikke stemmerett ved stortingsvalg.

Til tross for at det i løpet av 1995 flyttet 7 500 flere utenlandske statsborgere inn i enn ut av landet, ble antallet utenlandske statsborgere bosatt i Norge, redusert til i underkant av 161 000. Dette hadde sammenheng med at nesten 12 000 skiftet til norsk statsborgerskap i 1995 (se avsnitt 2.2 og 2.7).

Fødeland er et annet begrep som ofte er nyttig, og som lett kan hentes ut fra registre. Ved inngangen til 1996 var det vel 240 000 bosatte i Norge som var født i utlandet. En del av disse (om lag 17 000) var "tilfeldigvis" født i utlandet av norskfødte foreldre, og har lite å gjøre med det vi vanligvis oppfatter som innvandrere. Etter hvert er det også blitt noen (32 000) som er født i Norge av foreldre som er innvandrere, og som i mange sammenhenger betraktes som innvandrere, selv om de har norsk statsborgerskap. Tabell 1 viser sammenhengen mellom fødeland og statsborgerskap.

Tabell 1

Befolkningen etter fødeland og statsborgerskap.

1. januar 1996

Statsborgerskap	Fødeland		I alt
	Norge	Utlandet	
Norsk	4 104 639	104 481	4 209 120
Utenlandsk	25 034	135 803	160 837
I alt	4 129 673	240 284	4 369 957

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Dersom vi lar personer med *innvandringsbakgrunn* omfatte alle som selv er født i utlandet, og i tillegg de som er født i Norge av foreldre hvor minst én er født i utlandet, kommer vi opp i 397 000 i alt, ca. ni prosent av befolkningen i Norge (se vedleggstabell 1). 192 000 er flyttet til Norge etter å være født i utlandet av utenlandsfødte foreldre, 32 000 er annengenerasjons innvandrere, i den betydning at de er født i Norge av foreldre som begge var født i utlandet. Disse to gruppene utgjør det som i Statistisk sentralbyrås statistikk kalles *innvandrerbefolkningen*. I følge denne avgrensningen var det ved inngangen til 1996 ca. 224 000 innvandrere i Norge, eller 5,1 prosent av befolkningen.

En stor del av dem med utenlandsk bakgrunn, men som ikke omfattes av «innvandrerbefolkningen» har også et større eller mindre

innslag av norsk bakgrunn. Således er 125 000 født i Norge med én av foreldrene født i utlandet, den andre født i Norge, og 20 000 er født i utlandet av slike foreldrepar. De 11 000 barna som er adoptert fra utlandet av norske foreldre, vil av mange oppfattes som mer norsk enn utenlandsk, mens de siste 17 000 er født i utlandet av norskfødte foreldre, og er nok på mange måter de minst utenlandske av alle de 397 000. Disse gruppene regnes vanligvis ikke med blant innvandrerne og faller utenfor «innvandrerbefolkningen» slik der er avgrenset i statistikken.

I dette notatet vil «innvandrere» i de fleste tilfelle, dvs i avsnittene 2, 6, 7, 8, 9 og 10, omfatte både det vi har kalt første- og andregenerasjons innvandrere (se foran). I avsnittene 5 og 6 har en i all hovedsak begrenset seg til førstegenerasjons innvandrere. I de fleste tilfelle spiller det ingen rolle om man velger den ene eller den andre av disse to avgrensningene. De fleste andregenerasjons innvandrere er barn og i de fleste sammenhenger er opplysningene om innvandreres levekår begrenset til den voksne delen av befolkningen. I en del sammenhenger har en også vært avhengig av å nytte statsborgerskap eller fødeland for å kunne skille mellom innvandrere og nordmenn, spesielt ved beskrivelser av endringer over tid. Dette *kan* virke forvirrende fordi de ulike definisjonene kan gi et noe forskjellig bilde av situasjonen.

2. Innvandring og innvandrere. Litt demografi

2.1 Vendepunkt på slutten av 1960-tallet

Norge har ikke alltid vært et land med netto innvandring. I forrige århundre, og tidlig i dette århundret, drog store bølger av utvandrere fra Europa til Amerika, relativt sett flere fra Norge enn fra andre europeiske land, unntatt Irland. Utvandringen fikk store konsekvenser for befolkningsutviklingen i Norge. Etter dette hadde inn- og utvandring heller beskjeden innvirkning på folketall og aldersfordeling, helt fram til slutten av 1960-tallet, som markerer starten på en periode med nettoinnflytting til landet.

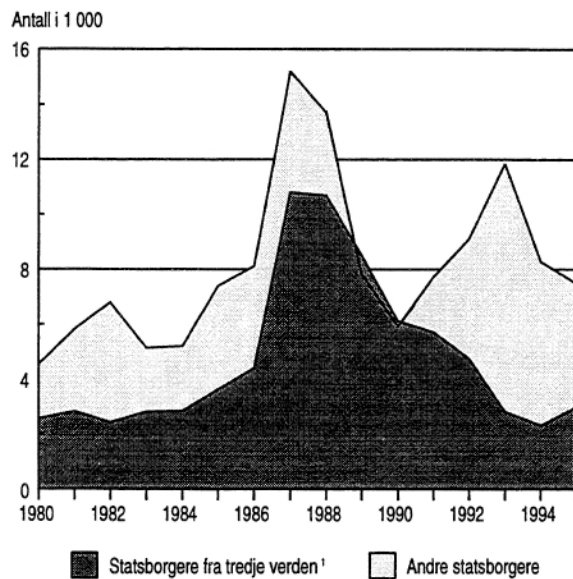
I 1960-årene flyttet det 12 000 - 15 000 personer til Norge hvert år, samtidig som omtrent like mange flyttet ut. Fra 1971 økte innflyttingene med 4 000 - 5 000. Til tross for inn-

vandringsstoppen som ble innført i 1975, holdt flyttestrømmene til og fra landet seg omtrent uforandret i størrelse helt til 1985. Senere har både inn- og utflyttingsstrømmene variert atskillig og stort sett økt i omfang. Dermed har resultatet av disse strømmene (nettoinnflyttingen) variert enda mer, fra over 10 000 nettoinnflyttere årlig i 1987 og 1988 til nesten flyttebalanse i toårsperioden 1989-1990. Deretter økte nettoinnflyttingen igjen til nesten 13 000 i 1993 for så å falle til 6 400 i 1995.

2.2 Nettoinnflyttingen fra den tredje verden mer enn halvert

I 1995 flyttet i alt 25 700 personer til Norge, mens 19 300 flyttet ut. Innflyttingsoverskuddet på 6 400 personer var like høyt som i 1985, året før det begynte å komme mange asylsøkere til landet. Innflyttingsoverskuddet var 1 100 lavere i 1995 enn i 1994. En del av de som flyttet inn og ut av landet var norske statsborgere. Holder vi disse utenfor, flyttet det 16 500 personer inn i landet, 9 000 ut. Dette gir en nettoinnvandring på 7 500 utenlandske statsborgere. 3 400 av dem var fra den tredje verden. Dette var noe flere enn i 1994. Etter at man fra toppåret i 1987 har hatt en årvis nedgang i innflyttingene fra den tredje verden, fikk man altså i 1995 en mindre økning. Det kan dermed se ut til at nedgangen er stoppet opp. Til tross for dette var nettoinnvandringen fra den tredje verden i 1995 bare på vel en tredel av hva den var på slutten av 1980-tallet.

Figur 1
Nettoinnvandring av utenlandske statsborgere. 1980-1995

¹ Begrepet "tredje verden" omfatter i denne figuren Afrika, Asia, Latin-Amerika og Tyrkia

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

2.3 Halvparten kommer fra et annet europeisk land

I 1995 var vel fem prosent av befolkningen i landet første- eller andregenerasjons innvandrere. Om lag 50 prosent av disse kommer fra et annet europeisk land, vel 20 prosent fra Norden, mens det er noe færre som kommer fra resten av Vest-Europa og fra Øst-Europa (nesten 14 prosent i begge tilfelle). Om lag 5 prosent kommer fra USA, Canada eller Oseania. 32 prosent kommer fra Asia, 8 prosent fra Afrika og 4 prosent fra Latin-Amerika.

Dansker og pakistanere utgjør de to største gruppene av innvandrere i Norge. Nesten 19 000 personer bosatt i Norge 1.1.1995 var første- eller andregenerasjons innvandrere fra Danmark. Like mange var fra Pakistan. På de neste plassene fulgte svensker (16 000) og vietnamesere (13 000). De samme fire gruppene lå på topp i antall utenlandske statsborgere, mens USA passerer Pakistan hvis vi ser på fødeland.

2.4 Store endringer i sammensettingen

Antallet innvandrere er omtrent tredoblet siden 1970 og fordoblet siden 1980. Tabell 2 viser hvordan sammensettingen av innvandrerbefolkningen (i dette tilfelle: utenlandsfødte) har endret seg fra 1970 til i dag.

Tabell 2

Utenlandsfødte etter grupper av fødeland. Prosent. 1. november 1970 og 1980, 1. januar 1990 og 1996

	11.1.1970	11.1.1980	1.1.1990	1.1.1995
Norden	43	33	25	23
Vest-Europa ellers ¹	25	23	19	16
Øst-Europa	8	6	7	12
Nord-Amerika og Oseania	18	17	10	8
Den tredje verden ²	7	21	40	42
	100	100	100	100
Antall	75 738	114 060	183 309	233 375

¹ Tyrkia unntatt

² Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Tyrkia

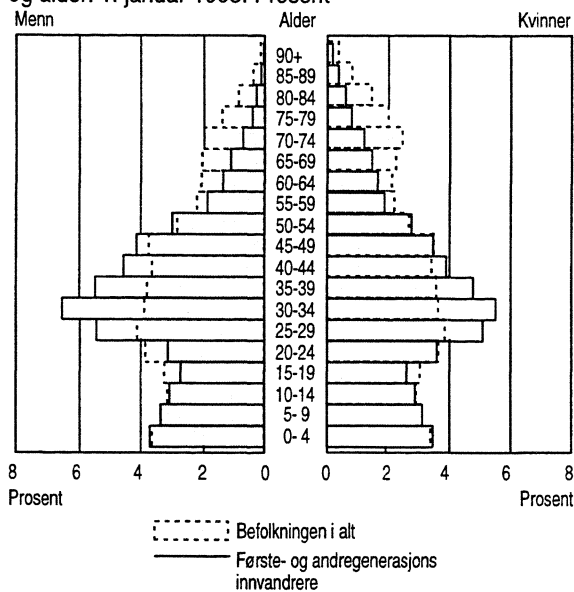
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Til tross for at antall personer født i andre nordiske land økte med 20 000 i løpet av de 25 årene fra 1970 til 1995, sank andelen fra 43 til 23 prosent. Det samme skjedde for personer fra øvrige Vest-Europa og fra Nord-Amerika eller Oseania. Antallet økte, men andelen sank. Dette skyldes den sterke veksten i antallet utenlandsfødte fra den tredje verden gjennom hele perioden og det økte antallet personer fra Øst-Europa først og fremst på 1990-tallet.

2.5 Overvekt av voksne unge menn

Blant innvandrerne er det en sterk konsentrasjon av unge voksne, særlig blant menn, og svært få gamle (figur 2). Bare 15 prosent av befolkningen i landet er mellom 20 og 29 år. Blant innvandrerbefolkningen (dvs første- og andregenerasjons innvandrere sett under ett) er 17 prosent i denne alderen, blant innvandrere fra den tredje verden 21 prosent. Bare 6 prosent av innvandrerne er 65 år eller eldre, blant dem fra den tredje verden under 2 prosent. 15 prosent av innvandrerne fra den tredje verden er førskolebarn, mot bare 10 prosent i befolkningen ellers.

Figur 2
Befolkningen i alt og innvandrerbefolkningen etter kjønn og alder. 1. januar 1995. Prosent

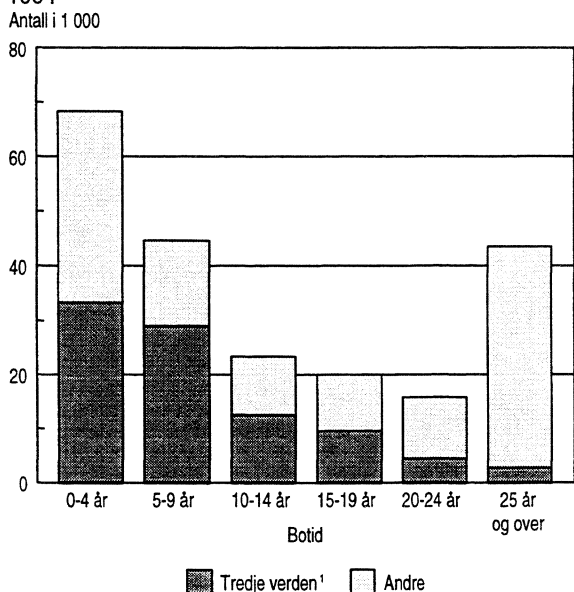

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

2.6 Halvparten har bodd i landet mindre enn 10 år

Av de nesten 220 000 utenlandsfødte som bodde i Norge 1.1.1994 hadde over halvparten (52 prosent) bodd i landet mindre enn ti år, nesten en tredel (31,6 prosent) mindre enn fem.

Figur 3
Utenlandsfødte etter botid i Norge. Tall i 1 000. 1. januar 1994

¹ Afrika, Asia, Latin-Amerika og Tyrkia

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Det er først og fremst innvandrere fra den tredje verden og Øst-Europa som har bodd kort tid i landet. To tredeler av denne innvandrergruppen hadde på det tidspunktet bodd her mindre enn ti år, bare tre prosent 25 år eller mer. Blant innvandrerne fra Europa og Nord-Amerika hadde en av tre (35 prosent) bodd her like lenge (25 år eller mer).

Blant de store innvandrergruppene er det nord-amerikanere, dansker og svensker som i gjennomsnitt har bodd lengst i Norge. Ellers hadde flertallet av pakistanerne og inderne bodd her mer enn ti år, chilenerne, vietnameserne og tamilene fra Sri Lanka i seks til sju år, mens nykommerne først og fremst var personer fra det tidligere Jugoslavia (inklusive Bosnia-Hercegovina).

2.7 Nesten 12 000 skiftet til norsk statsborgerskap i 1995

Mange av de som har kommet til landet som innvandrere, har etterhvert skiftet til norsk statsborgerskap. I perioden 1980-1987 var det vel 2 000 pr. år som fikk norsk statsborgerskap. I perioden 1989-1993 lå tallet nær 5 000, men deretter har det steget kraftig. I 1994 fikk nesten 9 000 personer norsk statsborgerskap, i 1995 nesten 12 000. Denne økningen har sammenheng med at det for sju år siden var spesielt stor innflytting av utenlandske statsborgere fra land hvor overgangen til norsk statsborgerskap er vanligst, og at det vanligvis kreves sju års botid i landet for at statsborgerskap innvilges.

Det er relativt få fra våre nære naboland som ønsker å skifte til norsk statsborgerskap. Gjennom 1990-tallet har vel 100 dansker og omtrent like mange svensker blitt norske statsborgere hvert år. Økningen i antall ervervede statsborgerskap de siste årene gjelder først og fremst personer fra land i den tredje verden og det sørøstlige hjørnet av Europa (tidligere Jugoslavia og Tyrkia). I 1995 fikk nesten 2 700 fra Europa, 6 000 fra Asia, ca. 1 800 fra Afrika og ca 1 200 latinamerikanere norsk statsborgerskap. Flest overganger til norsk statsborgerskap var det i 1995 av utenlandske statsborgere fra Iran (1 400), Sri Lanka (1 200) og Pakistan (1 000) (Ukens statistikk nr 19/1996).

3. Hva mener vi med gode og dårlige levekår?

3.1 Levekår, ressurser og arenaer

En beskrivelse av ulike gruppers levekår er en beskrivelse av hvordan *goder* og *byrder* er fordelt mellom og innen de samme gruppene. Levekår er et normativt begrep. Verdimessige oppfatninger av hva det gode og det onde liv består i, vil være avgjørende. Hvilke sider ved levekårene som oppfattes som viktigst, og hva som anses for gode og dårlige levekår, vil variere over tid og mellom ulike land og kulturer.

I utgangspunktet er det de samme mål som brukes for å beskrive nordmenns og innvandreres levekår. En tenker seg at mennesker har tilgang til ulike *ressurser* som påvirker deres livssituasjon. Dels dreier det seg om ressurser den enkelte i hovedsak disponerer alene eller sammen med sin husholdning, og dels ressurser som disponeres i fellesskap med andre mennesker. Med *individuelle* ressurser menes bl.a. inntekt, formue, kunnskaper, helse og sosiale relasjoner. Ressurser av mer *kollektiv* art omfatter alt fra kjennetegn ved nærmiljøet, for eksempel tilgang til ulike offentlige og private tilbud eller et godt trafikkmiljø, til tilgjengeligheten av offentlige velferdssystemer innen for eksempel helse og omsorg. Medlemskap i interesseorganisasjoner som har makt og innflytelse den enkelte kan dra nytte av, regnes også som en kollektiv ressurs som påvirker levekårene.

Det er ikke bare de ressurser den enkelte har tilgang til, som skaper levekårene. Det er også avgjørende hvilke rammebetingelser den enkelte må handle innenfor og i hvilken grad den enkelte aktivt bruker sine ressurser for å forbedre sine levekår. Således er egenskapene til de *arenaer* der ressursene settes inn avgjørende. Når manglende norskkunnskaper stenger innvandrere ute fra arbeidsmarkedet, er det den enkeltes manglende individuelle ressurser som slår ut. Når hudfargen eller navnet blir avgjørende for om man får en jobb eller ikke, er det adgangen til en viktig levekårsarena som er begrenset.

3.2 Levekår og kulturelle forskjeller

Det er langt fra slik at alle forskjeller mellom folk kan ses som levekårsforskjeller. Mange forskjeller bunner i personlige preferanser og

kulturell og kulturell tradisjon. Slike kulturell kulturell tradisjon. Slike forskjeller er mer uttrykk for mangfold enn for problematiske levekår. Innvandrere fra andre kulturer kan ha med seg verdier og holdninger som avviker fra de verdier og holdninger som nordmenn flest har. Det er for eksempel ikke sikkert at arbeidet og den materielle velferden har samme sentrale verdi i alle andre kulturer som hos oss. Det levekårsbegrepet og det utvalget av levekårsindikatorer som vanligvis nyttes til å beskrive nordmenns levekår, trenger dermed ikke å passe like godt når man skal beskrive levekårene for innvandrere eller når man skal sammenlikne levekårene mellom innvandrere og nordmenn eller mellom ulike grupper av innvandrere.

I de nordiske levekårsundersøkelsene har man valgt å legge hovedvekten på objektivt registrerbare levekårsindikatorer. Man registrerer for eksempel den enkeltes økonomiske ressurser ved hjelp av den registrerte inntekt og formue, mens de sosiale relasjonene blir registrert ved at man teller opp antall kontakter med familie, slekt, naboer og venner. Alternativt kunne man nytte mer subjektive velferdsmål, som for eksempel den enkeltes vurdering av og den enkeltes tilfredshet med sine økonomiske ressurser, sosiale kontakter o.l. Slike subjektive velferdsmål nyttes bare i begrenset grad i de nordiske levekårsundersøkelsene. Begrunnelsen for dette valget er at folks svar på hvordan de vurderer sin situasjon, gjerne vil være farget av egne livserfaringer og forventninger. Hvis det man sammenlikner dagens situasjon med, er et liv i fattigdom eller forfølgelse i hjemlandet, vil man kunne gi uttrykk for at man er fornøyd med sin stilling selv om vedkommende objektivt sett har en langt dårligere levekårs situasjon enn mange misfornøyde nordmenn.

3.3 Data om innvandreres levekår

Opplysninger om innvandreres levekår får vi fra to ulike typer kilder: Registerbasert statistikk og utvalgsundersøkelser. I Norge er det gjennom de senere år utviklet *et registerbasert system* som gir bedre datagrunnlag for innvandrereanalyser enn i nesten noe annet land. Fordelen med den registerbaserte statistikken er at man da får opplysninger om alle små og store innvandrergupper. Ulempen er at innvandrerbefolkningen er avgrenset på ulike måter i ulike statistikkilder og at registerbasert statistikk

mangler viktige opplysninger som for eksempel om husholdningens størrelse og sammensetting. *Utvalgsundersøkelsene* er i all hovedsak basert på intervju. Fordelen er at man kan få relativt omfattende og detaljerte kunnskaper om de gruppene som er med. Men fordi det dreier seg om utvalg av begrenset størrelse vil man enten ikke kunne gi tall for undergrupper av innvandrere eller man må velge ut et fåtall grupper som man inkluderer i utvalget.

Tidligere fantes det bare én større, representativ utvalgsundersøkelse av innvandre- res levekår (Støren 1987). Den ble gjort ved å trekke et tilleggsutvalg av utenlandske statsborgere ved Levekårsundersøkelsen 1983. Situasjonen i Norge har imidlertid endret seg en god del på tretten år, og innvandringen er mye forandret, både i omfang og sammensetning. Senere er det kommet to utvalgsundersøkelser om innvandreres og flyktingers levekår, men basert på små utvalg, og bare for personer bosatt i Oslo, én i 1993 (Hagen, Djuve og Vogt 1994) og én i 1995 (Djuve og Hagen 1995). 1993-undersøkelsen var begrenset til et utvalg av personer fra Pakistan, Chile og Sri Lanka, mens 1995-undersøkelsen omfattet seks grupper av flyktinger (iranere, tamiler, vietnamesere, somaliere, chilenerne og kurdere). I 1996 gjennomførte Statistisk sentralbyrå en ny landsomfattende undersøkelse av innvandrere. Den omfatter første- og andregenerasjons innvandrere fra deler av det tidligere Jugoslavia (personer fra Bosnia-Hercegovina ble søkt holdt utenfor), Tyrkia, Iran, Pakistan, Vietnam, Sri Lanka, Somalia og Chile. Data fra denne landsomfattende undersøkelsen er ennå bare i svært begrenset grad analysert.

I framstillingen i dette notatet er det, ved siden av registerbasert statistikk, opplysninger fra denne siste utvalgsundersøkelsen som er benyttet til å beskrive innvandreres levekår. Svarprosenten i denne undersøkelsen (67 prosent) er noe lavere enn i den ordinære levekårsundersøkelsen i 1995 (75 prosent), som vi sammenligner med. Siden det gjerne er de mest ressursvake, og for innvandrernes del kanskje også de dårligst integrerte, som ikke svarer på spørsmålene i slike undersøkelser, kan vi ikke se bort fra at situasjonen for innvandrene kanskje framstår som noe lysere enn den faktisk er.

4. Utdanning

Gjennom utdanningen erverver den enkelte kunnskaper og ferdigheter for arbeidsmarkedet, såvel som for deltakelse på andre samfunnsarenaer: i politikk og organisasjonsliv, i den enkeltes kontakt med offentlig forvaltning og i rollen som klient eller kunde i møtet med ulike private og offentlige tilbud. Kort sagt: utdanning er en viktig ressurs eller et viktig middel for å kunne nå sine mål på andre livsområder. Men utdanningen er også et gode i seg selv. Gjennom den formidles bestemte verdier, tankevaner og fortrolighet med norsk og internasjonal kultur.

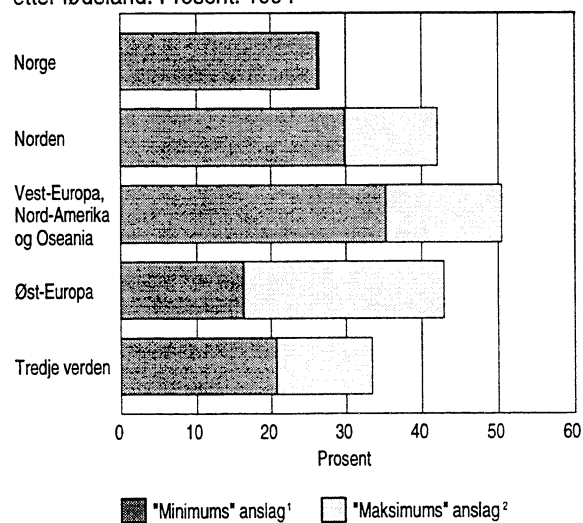
Utdanningssystemet er viktig for innvandrernes tilpasning til, og integrasjon i, det norske samfunnet. Gjennom utdanningen innarbeides felles referanserammer, språk og andre ferdigheter som er forutsetninger for deltakelse på arbeidsmarkedet, og for integrasjon generelt. Spesielt synes det som om tilegnelsen av norsk språk må være viktig for hvordan innvandrernes levekår vil bli.

4.1 Mange innvandrere har høy utdanning

Nivået på innvandrernes utdanning er i gjennomsnitt høyt. Men for mange innvandrere

Figur 4

Andelen med utdanning på universitets- eller høgskolenivå blant personer 30-49 år. Nordmenn og (første- og andregenerasjons) innvandrere etter fødeland. Prosent. 1994

¹ Prosentuert på basis av alle med oppgitt og uoppgitt utdanning

² Prosentuert på basis av bare de med oppgitt utdanning

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

mangler vi opplysninger om utdanningsnivå. Spesielt er andelen med uoppgitt utdanning høy blant de som er født i Øst-Europa eller i den tredje verden. Dette gjør det svært vanskelig å si om utdanningsnivået for disse gruppene ligger over eller under utdanningsnivået for de norskfødte.

I figur 4 opererer vi derfor både med et «minimums»- og et «maksimumsanslag». Vi ser at andelen med utdanning på universitets- og høgskolenivå blant personer i alderen 30-49 år i 1994 var høyere blant innvandrere fra Norden og fra den vestlige verden for øvrig. Dette gjelder enten vi sammenlikner «minimums»- eller «maksimumsanslagene» i figuren. Mer usikkert er det om de som er født i Øst-Europa eller i Asia, Afrika og Sør-Amerika har et høyere eller et lavere utdanningsnivå enn de norskfødte. Legger vi «minimumsanslaget» til grunn, ser det ut til at andelen med høyere utdanning er lavere. Men dersom vi legger «maksimumsanslaget» til grunn, blir andelen høyere enn blant norskfødte. Mere presis går det ikke an å være med de tallene vi har.

Vi vet heller ikke mye om kvaliteten av den utdanningen innvandrerne har, eller i hvilken grad den er relevant som grunnlag for videre utdanning, og for det norske arbeidsmarkedet. Det kan i mange tilfelle være vanskelig å få godkjent utenlandske utdanninger i Norge.

4.2 Mange innvandrere tar utdanning i Norge

De siste årene har det vært et økende antall fremmedspråklige elever i den norske grunnskolen. I 1994 var 24 400 av elevene fremmedspråklige, det vil si om lag fem prosent av elevmassen. I Oslo, som skiller seg ut med en svært høy andel innvandrere i befolkningen, var en av fire grunnskoleelever fremmedspråklige. Om lag seks prosent av elevene i videregående skole og av studentene ved landets universiteter og høgskoler er også utenlandsfødte. Hele 70 prosent av de utenlandsfødte elevene i videregående utdanning og 50 prosent av de utenlandsfødte studentene ved universiteter og høgskoler kommer fra den tredje verden.

Det er en noe høyere andel av norskfødte enn av utenlandsfødte i de aktuelle alderskuller som går på videregående skole. Andelen er spesielt lav for de som kommer fra Øst-Europa, noe som kan ha sammenheng med flyktningestrømmen fra Bosnia i 1992 og 1993. I aldersgruppen 19-24 år er andelen studenter høyere

blant norskfødte enn blant de som er født i utlandet, og igjen lavest blant ungdom fra Øst-Europa.

Innvandrerens skolekarrierer i Norge varierer med fødeland og om de er første- eller andregenerasjons innvandrere. Elever født i Europa og Nord-Amerika bruker utdannings-systemet på den mest effektive måten, mens elever fra Asia og Afrika har en lavere studieprogresjon (Østby 1993). En undersøkelse av grunnskolekullet 1989 kan tyde på at skolekarrierene til andregenerasjons innvandrere ikke er dårligere enn skolekarrierene til elever med norskfødte foreldre, kanskje heller noe bedre. Dette gjelder også for innvandrerbarn fra ikke-vestlige land. Det må imidlertid understrekes at det dreier seg om små tall og derfor usikre resultater (Jørgensen 1997).

5. Arbeid

Arbeid danner grunnlaget for den materielle verdiskapingen i samfunnet og er den viktigste inntektskilden for de fleste individer og husholdninger. Folk i arbeidsløst alder bruker en stor del av den tiden de har til rådighet på arbeid, enten mot betaling eller som ulønnet husholdsarbeid.

Gjennom det inntektsgivende arbeidet erverves rettigheter av ulike slag. Det gir rett til kompensasjon for inntektsbortfall, for eksempel ved arbeidsledighet, sykdom eller uførhet. Det gir mødre (og til en viss grad også fedre) rett til fødselspenger i forbindelse med graviditet og fødsel, og ved barns sykdom kan de ta fri med full lønn et visst antall dager.

I tillegg til det rent økonomiske aspektet vil arbeidet for mange også bidra til personlig vekst og et godt sosialt miljø. For mange innvandrere vil arbeidet gi en bredere kontaktflate mot den øvrige befolkningen og lette integrasjonen i det norske samfunnet.

Men arbeidet kan også oppleves som en byrde. Arbeidsoppgavene kan virke rutinemessige og trettende, eller arbeidsmiljøet kan oppleves som stressende og fysisk belastende. I den grad arbeidet bare oppleves som et middel til å tjene til livets opphold, vil den tiden man er på arbeidet bare framstå som en konkurrent til det «egentlige» livet på fritiden.

I vår kultur er det vanlig at både kvinner og menn legger stor vekt på å kunne delta i arbeidslivet, mens en del av innvandrerne kom-

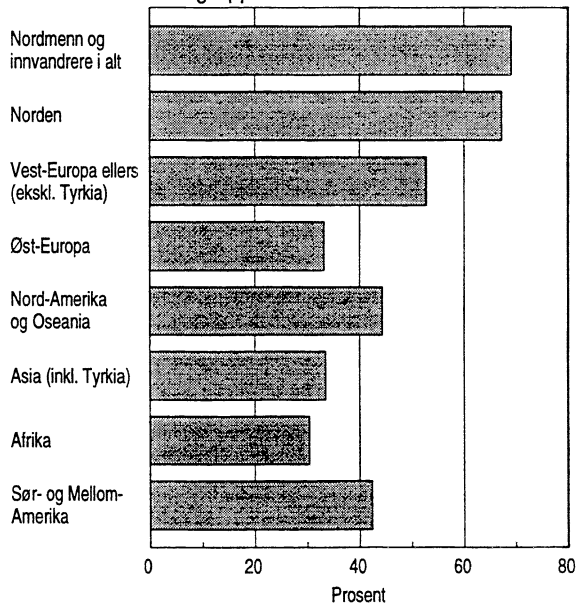
mer fra kulturer hvor kvinners yrkesdeltakelse ikke regnes som en selvfølge. Disse holdningene vil mange av innvandrerne bringe med seg til vårt land.

5.1 Færre arbeidstakere enn blant nordmenn

Om vi ser på alle 16-74-åringene under ett, var 57 prosent av befolkningen i Norge arbeidstakere mot slutten av 1995. Blant første-generasjons innvandrere fra Norden og Vest-Europa ellers, var andelen omtrent like stor, mens den for innvandrere fra Øst-Europa var nede i 30 prosent. Dette skyldes blant annet at bare 14 prosent av en såvidt stor gruppe som bosnierne var arbeidstakere. For andre verdensdeler lå andelen mellom 35 og 45 prosent, for innvandrere fra Somalia og Irak helt nede på nivået for bosnierne. Blant de store innvandrergruppene fra den tredje verden var andelen arbeidstakere relativt lav for iranere, vietnamesere og pakistanere (rundt 30 prosent), en god del høyere blant chilenerne og tamiler fra Sri Lanka (rundt 50 prosent). Forskjellen mellom nordmenn og innvandrere fra fjerne land blir enda større om vi tar hensyn til at de siste er mer konsentrert om de mest yrkesaktive aldersgruppene (se avsnitt 2.5).

Figur 5

Arbeidstakere 25-54 år i prosent av alle personer. I alt og for ulike innvandrergupper¹. 4. kvartal 1995

¹ Førstegenerasjons innvandrere

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk for innvandrere og utenlandske statsborgere, Statistisk sentralbyrå

Forskjellen i andel arbeidstakere mellom nordmenn og innvandrere og de ulike innvandrergruppene innbyrdes påvirkes også av hvor mange kvinner det er i gruppene og i hvilken grad det er tradisjon for at kvinnene kan ta lønnet arbeid. I de fleste innvandrergruppene er det en større andel av mennene enn av kvinnene som er arbeidstakere, men forskjellen varierer en god del fra land til land. Når det er såvidt få av innvandrerne fra Pakistan som er arbeidstakere (se over) skyldes det at om lag halvparten av pakistanerne i landet er kvinner og at relativt få av disse kvinnene er i arbeid. Mens hver andre pakistanske mann i alderen 25-54 år er arbeidstaker, gjelder dette bare hver femte kvinne. I de noe større innvandrergruppene med aller lavest andel arbeidstakere (bosniere, irakere, somaliere) var andelen svært lav for både kvinner og menn, men lavest blant kvinnene.

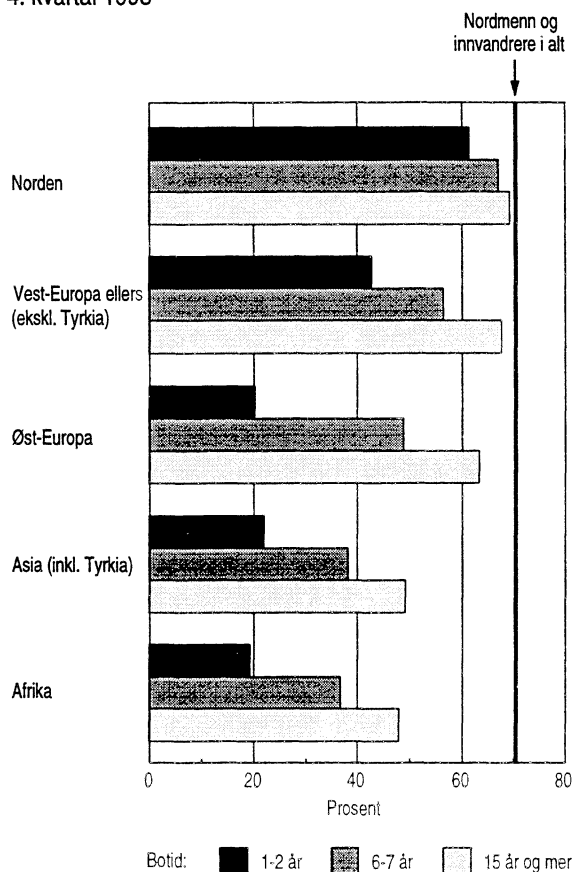
5.2 Andel arbeidstakere varierer med botid og bosted

Andelen arbeidstakere blant innvandrerne varierer også sterkt med *botiden* i Norge, og klarere jo fjernere land innvandrerne kommer fra. Av innvandrere fra Afrika er for eksempel under 10 prosent arbeidstakere blant dem som har vært bosatt her inntil ett år. Andelen øker til 35 prosent etter fem års botid og nesten 45 prosent etter 15 år. Dette betyr ikke nødvendigvis at bare vi tar tiden til hjelp, så ordner det meste seg. Situasjonen på arbeidsmarkedet på det tidspunktet innvandrerne kommer til lande, betyr også mye for deres muligheter til å komme inn på arbeidsmarkedet (se avsnitt 5.3).

Andelen arbeidstakere blant innvandrerne varierer med hvor i landet de bor. Oslo ligger nokså nær landsgjennomsnittet. Lavest er andelen i Vest-Agder, høyest i Sogn og Fjordane, Akershus og Finnmark. I Finnmark er andelen arbeidstakere høyere blant innvandrere enn blant nordmenn. Over 70 prosent av asiaterne og nesten 50 prosent av afrikanerne i Finnmark er arbeidstakere. Særlig til Finnmark har det flyttet en del innvandrere nettopp fordi det var arbeid å få der. Men siden de fleste innvandrere og særlig de fra den tredje verden i all hovedsak er bosatt i det sentrale Østlandsområdet, er det situasjonen der som får størst konsekvenser for innvandreernes muligheter til å få arbeid.

Figur 6

Arbeidstakere i alderen 25-54 år i prosent av alle personer etter antall år bosatt i Norge for ulike innvandrergrupper¹. 4. kvartal 1995

¹ Førstegenerasjons innvandrere

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk for innvandrere og utenlandske statsborgere, Statistisk sentralbyrå

5.3 Mange er arbeidsløse

Yrkesdeltakelsen blant innvandrerne er sterkere påvirket av den generelle konjunktursituasjonen enn blant ikke-innvandrere. Innvandrere fra den tredje verden og Øst-Europa, som kom til Norge på slutten av 1980-tallet, har hatt større problemer med å få arbeid enn de som kom tidligere, da situasjonen på arbeidsmarkedet var annerledes. Men nå kan det se ut til at de nyankomne innvandrerne får ta del i den sysselsettingsveksten som har pågått i Norge siden 1993. Likevel er arbeidsløsheten i mange innvandrergrupper fortsatt langt høyere enn for nordmenn og også vesentlig høyere enn den var i de samme innvandrergruppene for få år siden.

Lavkonjunkturen som satte inn mot slutten av 1980-tallet bidro til at den registrerte arbeidsløsheten steg til ca fem prosent i 1992-

1993. Deretter har den falt noe igjen. Blant innvandrere fra Øst-Europa og den tredje verden fortsatte den å stige. Fra 1988 til 1994 steg den registrert ledigheten blant afrikanerne 9 til 22 prosent, blant asiatene fra 8 til 18 prosent og blant øst-europeerne fra 4 til 13 prosent. Men deretter har den registrerte ledigheten gått noe ned, i hvert fall for afrikanerne og asiatene. Innvandrere fra Norden, Vest-Europa ellers og Nord-Amerika hadde i 1995 omtrent den samme arbeidsløshet som norske statsborgere (Arbeidsmarkedsstatistikk for innvandrere og utenlandske statsborgere 4. kvartal 1995, Statistisk sentralbyrå).

Mange innvandrere har ikke opparbeidet rett til dagpenger under arbeidsløshet. En tredel av alle (inklusive nordmenn) som var registrert arbeidsledige i november 1994, mottok ikke dagpenger. Blant førstegenerasjons innvandrere mottok ca halvparten av de registrerte arbeidsledige dagpenger på samme tidspunkt (Kjeldsrud og Thoresen 1996). Siden såvidt mange innvandrere uten rett til dagpenger registrerer seg som arbeidsledige, er det vanskelig å si i hvilken grad den uregistrerte arbeidsløsheten er større blant innvandrere enn blant nordmenn. Det er trolig først og fremst blant innvandrere med relativt kort botid i landet at mange arbeidsledige unnlater å registrere seg.

Det kan være mange årsaker til den høye arbeidsløsheten blant innvandrere fra den tredje verden. Tidligere utdanning og yrkeserfaring kan være dårlig tilpasset de kravene som stilles på det norske arbeidsmarkedet. Manglende kjennskap til norsk språk og kultur kan også virke inn. Blant de arbeidsløse innvandrerne som ble omfattet av Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse blant innvandrere i 1996 (se avsnitt 3.3), var det 25 prosent som trodde at språkproblemer bidro til at de ikke fikk arbeid. 17 prosent mente at diskriminerende holdninger mot innvandrere var en av årsakene til at de ble gående uten jobb. Høyest var andelen blant arbeidsløse iranere (31 prosent) og somaliere (27 prosent).

5.4 Konsentrasjon i enkelte bedrifter og næringer

I alt var fire prosent av arbeidstakerne i 1995 innvandrere. Men disse fire prosentene var særlig konsentrert til enkelte næringer. 15 prosent av arbeidstakerne i renovasjon og

rengjøring var innvandrere, og 12 prosent i hotell og restaurantdrift. Tre av fire innvandrere som arbeider i disse næringene kommer fra Øst-Europa, Afrika, Asia eller Sør-Amerika. Det er også relativt mange utlendinger i utvinning av råolje og naturgass. Dette er personer fra Vest-Europa, og særlig fra Nord-Amerika. Lavest andel innvandrere er det i kraft- og vannforsyning (én prosent) og i bank og forsikring (under to prosent). Det at innvandrere er konsentrert i særskilte nisjer på arbeidsmarkedet kan være et tegn på at andre deler av arbeidsmarkedet er «stengt» for dem.

Halvparten av de sysselsatte innvandrerne jobber i bedrifter hvor under 10 prosent av arbeidsstokken er innvandrere, 11 prosent i bedrifter hvor over halvparten av arbeidsstokken er innvandrere. Mange av bedriftene med stor andel innvandrere befinner seg i Oslo. Det dreier seg i stor grad om småbedrifter i restaurantbransjen, innen drosjenæringen og detaljhandelen. Sterkest representert innenfor småbedriftene er innvandrerne fra Asia, i særlig grad de som kommer fra Pakistan og Kina. Disse bedriftene er i stor grad også eid av innvandrere. Innenfor varehandel og restaurantdrift i Oslo er innvandrerne, og da særlig innvandrere fra Asia, overrepresentert blant selvstendig næringsdrivende. Men ellers tyder

statistikken på at innvandrere er underrepresentert blant de med egen virksomhet, selv om det for mange innvandrere fra den tredje verden ofte er denne formen for sysselsetting de er mest vant til hjemmefra.

I Rogaland er det mange bedrifter der flertallet av arbeidstakerne er innvandrere. Men der dreier det seg først og fremst om vestlige innvandrere i oljenæringen. I landet ellers er det få bedrifter der nordmenn er i mindretall blant arbeidstakerne. Unntaket er Finnmark, der mange innvandrere fra Sri Lanka arbeider innenfor fiskeforedlingsindustrien.

Det er særlig innvandrerungdom og relativt nyankomne innvandrere som arbeider i bedrifter der flertallet av arbeidstakerne er innvandrere. Noe eldre innvandrere og innvandrere som har bodd i landet noen år arbeider i større grad i bedrifter hvor flertallet er nordmenn (Sivertsen 1996).

5.5 Afrikanere jobber ofte deltid

Innvandrerne har oftere deltidsarbeid enn norske arbeidstakere. Men igjen gjelder dette først og fremst innvandrere fra Øst-Europa og den tredje verden. Innvandrere fra Vest-Europa og Nord-Amerika har ikke deltidsjobber i større grad enn nordmenn (se tabell 3).

Tabell 3

Arbeidstakere i alderen 16-74 år etter avtalt arbeidstid pr. uke. Kvinner og menn i ulike innvandrergrupper¹. Prosent. 4. kvartal 1995

	Menn			Kvinner		
	Under 20 timer	20-29 timer	30 timer eller mer	Under 20 timer	20-29 timer	30 timer eller mer
<i>Arbeidstakere i alt</i> ²	8	3	89	25	19	56
<i>Norden</i> ³	5	3	92	18	17	66
<i>Vest-Europa ellers</i>	5	3	92	24	18	59
<i>Øst-Europa</i>	12	7	80	28	18	54
<i>Nord-Amerika</i> ⁴	6	4	90	22	15	63
<i>Asia</i> ⁵	15	11	75	27	16	57
<i>Afrika</i>	22	12	66	34	18	48
<i>Latin-Amerika</i>	13	9	78	31	20	48

¹ Førstegenerasjons innvandrere ² Nordmenn og innvandrere ³ Eksklusive Norge

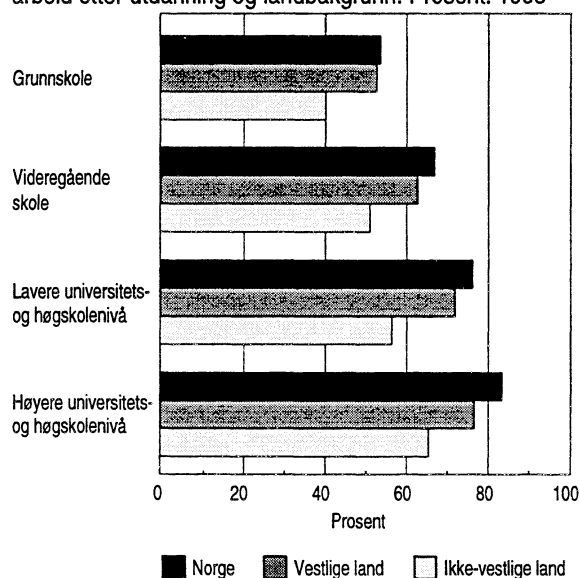
⁴ Egentlig: Nord-Amerika og Oceania ⁵ Inklusive Tyrkia

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk for innvandrere og utenlandske statsborgere, Statistisk sentralbyrå

5.6 Dårligere betalt for utdanning

Vi vet ikke om utdanningsnivået generelt er lavere blant innvandrere fra Øst-Europa og den tredje verden enn blant nordmenn og blant innvandrerne fra vestlige land (se avsnitt 4.1). Men hvis det er slik, kan dette være noe av forklaringen på at andelen arbeidstakere er lavere blant innvandrere fra ikke-vestlige land enn blant nordmenn og innvandrere fra vestlige land. Men som vi ser av figur 7, er andelen i arbeid lavest blant innvandrere fra ikke-vestlige land, også når vi tar hensyn til dette og sammenlikner grupper med samme utdanningsnivå.

Figur 7
Andelen førstegenerasjons innvandrere og nordmenn i arbeid etter utdanning og landbakgrunn. Prosent. 1995

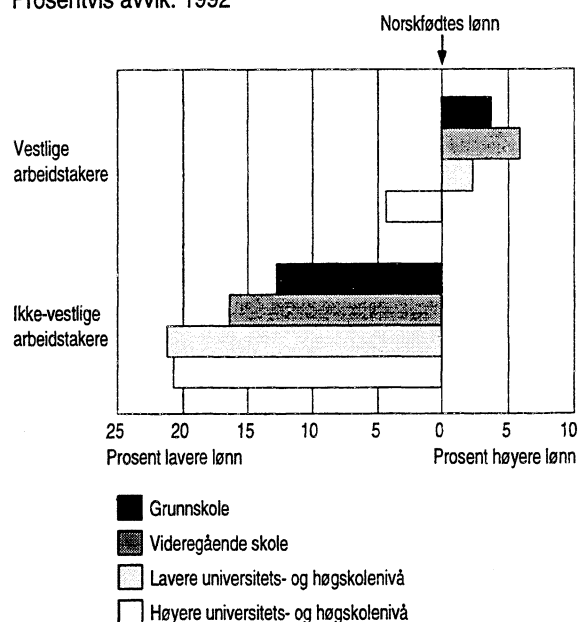
Kilde: Arbeidstakerregisteret tilkoblet andre registre, Statistisk sentralbyrå

De fleste innvandrergupper har altså lavere yrkesaktivitet enn norskfødte på samme utdanningsnivå, men hvilken «uttelling» får de som faktisk er i arbeid for sin utdanning? Figur 8 viser at ingen innvandrergupper tjener mer enn norskfødte blant dem som har universitets- og høgsolenivå på hovedfagsnivå eller høyere. Blant de med utdanning under hovedfagsnivå har de vestlige innvandrerne høyere lønnsinntekt enn de norskfødte.

Når vi sammenlikner med de norskfødte, er det blant de lavest utdannede at ikke-vestlige arbeidstakere kommer best ut lønsmessig. Her er lønnsinntekten 13 prosent lavere enn for de norskfødte. Lønnsinntekten for høyt

utdannede fra Asia, Afrika og Latin-Amerika er rundt 20 prosent lavere enn for norskfødte med slik utdanning. De fra Øst-Europa kommer noe bedre ut enn andre ikke-vestlige arbeidstakere.

Figur 8
Årlig lønnsinntekt for førstegenerasjons innvandrere i forhold til norskfødtes lønnsinntekt, etter utdanning. Prosentvis avvik. 1992

Kilde: Arbeidstakerregisteret tilkoblet andre registre, Statistisk sentralbyrå

Det er flere grunner til at lønnsinntekten varierer etter landbakgrunn. Vi har for eksempel sett at innvandrere fra ikke-vestlige land oftere arbeider deltid enn nordmenn og innvandrere fra vestlige land. I figur 8 har en forsøkt å redusere effekten av eventuelle forskjeller i arbeidstid ved å holde personer med ukentlig arbeidstid under 30 timer og med årlig lønnsinntekt mindre enn 50 000 kroner utenfor. Dermed skulle tallene i figuren i all hovedsak gjenspeile forskjeller i lønnsnivå. En annen forklaring kan være at de vestlige arbeidstakerne har en større andel menn og en større andel i aldersgruppen 40-54 år enn de ikke-vestlige arbeidstakerne. Dermed er arbeidstakerne fra vestlige land sterkere representert i grupper med høy lønnsinntekt. Men tall fra Folke- og bolig tellingen 1990 tyder også på at det er flest blant de ikke-vestlige innvandrerne som har en jobb med mindre krav til kompetanse enn det utdanningen tilsier. Blant de med universitets- og høgsolenivå har hver andre yrkesaktive fra ikke-vestlige land en jobb som normalt krever lavere utdanning. Til sammenlikning gjelder dette mel-

lom hver fjerde og hver femte norskfødte og vestlige arbeidstaker.

Innvandrerens lønnsinntekt varierer med tidspunktet de bosatte seg her i landet. Lønnsforskjellen mellom ikke-vestlige innvandrere med utdanning på universitets- og høyskolenivå og norskfødte på samme utdanningsnivå blir mindre jo lengre de ikke-vestlige innvandrerne har bodd i landet (Kjelsrud 1996). Det er trolig slik at innvandrerne de første årene de bor i Norge er nødt til å ta de jobbene som byr seg. Ofte er dette jobber med lav lønn og dårlig arbeidsmiljø uten særlige krav til kompetanse innen en begrenset sektor av norsk arbeidsliv. Grunnene til at de stiller svakt på arbeidsmarkedet de første årene, kan være at de naturlig nok har dårlige språkkunnskaper og liten kjennskap til norsk kultur og arbeidsliv. For enkelte kan det dessuten være vanskelig å tilpasse tidligere utdanning og yrkeserfaring til norske forhold. Ettersom innvandrerne blir bedre integrert i det norske samfunnet, øker deres valgmuligheter på arbeidsmarkedet. Men ofte må de fortsatt ta til takke med jobber som de er overkvalifisert for.

6. Inntekt

De økonomiske ressursene en person eller en husholdning disponerer, er av stor betydning for vedkommendes levekår. I en økonomi som vår, der de fleste varer og tjenester må kjøpes, er tilgangen til disse begrenset av hvor mye penger husholdningen disponerer. Husholdningens økonomiske situasjon virker også inn på levekårene på en mer indirekte måte. Det koster å delta i samfunnslivet. Dårlig økonomi kan i noen grad hemme deltakelse i fritidsaktiviteter og sosial kontakt med familie og venner.

Det er nær sammenheng mellom sysselsetting og inntekt, og innvandrere fra den tredje verden finnes, som vi har sett, ofte i lavlønnnæringer eller som arbeidsledige, mens vestlige innvandrere har høy sysselsetting, og er ofte i næringer med høye inntekter.

I analyser av inntektsfordeling legger man vanligvis til grunn at det foregår en utstrakt omfordeling innen husholdningene, ikke bare mellom voksne og barn, men også mellom voksne personer med høy inntekt og de med lav eller ingen inntekt. Man er derfor ikke så opp-tatt av den enkelte persons inntekt, som av hus-

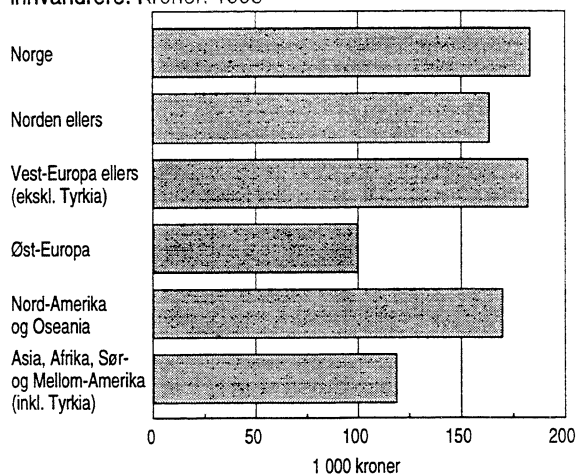
holdningens samlede inntekt. Men husholdningene er av ulik størrelse og sammensetting. Dette må man ta hensyn til når man sammenlikner husholdningsinntektene. Opplysninger om husholdningenes størrelse og sammensetting finnes ikke i registre, og samles vanligvis ved å intervju et utvalg av befolkningen. Slike intervjuopplysninger har vi som regel ikke om innvandrerne. Der må vi i større grad basere oss på registeropplysninger om formell familietilknytning. Opplysningene om innvandrerens økonomiske levekår er derfor mangelfulle.

6.1 Lavest familieinntekt blant innvandrere fra Øst-Europa og 3. verden

Figur 9 gir en oversikt over gjennomsnittlig familieinntekt i ulike innvandrergrupper. Ideelt sett burde man ta hensyn til familiestørrelsen når man sammenlikner gjennomsnittsinntekten til grupper av familier. Dessverre kjenner vi ikke familiestørrelsen til de familiene som inngår i figur 9. Vi kan derfor ikke korrigere for familiestørrelse. Tallene i figuren gir dermed ikke det beste bildet av de relative økonomiske levekår for de ulike gruppene.

Figur 9

Gjennomsnittlig disponibel inntekt for familier etter hovedpersonens fødeland i ulike grupper av førstegenerasjons innvandrere. Kroner. 1993

Kilde: Innteksregisteret, Statistisk sentralbyrå

Ikke uventet ligger inntektsnivået til innvandrere fra Afrika langt under inntektsnivået til nordmenn og innvandrere fra den vestlige verden. Mer overraskende er det kanskje at øst-europeerne ligger lavest. Familier fra Øst-Europa måtte i 1993 nøye seg med vel 100 400 kroner i gjennomsnittlig disponibel inntekt, mens

nordmenn og nord-amerikanere i gjennomsnitt disponerte nær 180 000 kroner pr familie. Det lave gjennomsnittet for innvandrere fra Øst-Europa har sammenheng med de mange flyktningene fra krigen i Bosnia som på dette tidspunktet befant seg i norske asylmottak. Andre grupper av østeuropeere hadde inntekter godt over dette gjennomsnittet.

6.2 Lønnsinntekt viktigste kilde til livsopphold

Blant de aller fleste innvandrere i Norge er lønnsinntekt viktigste kilde til livsopphold. Både for nordmenn og for alle innvandrergруппene i figur 9 utgjorde lønnsinntekten i gjennomsnitt minst to tre deler av samlet inntekt. I norske familier utgjorde lønnsinntekten i gjennomsnitt 71 prosent av familiens samlede inntekt i 1993, for innvandrerfamilier fra Asia, Afrika og Latin-Amerika utgjorde den i gjennomsnitt 68 prosent. Det er med andre ord liten forskjell i lønnsinntektens betydning mellom norske familier og innvandrerfamilier fra mer fjerntliggende strøk.

Hvis man betrakter de enkelte land, blir forskjellene likevel mer tydelige. Igjen er det blant innvandrere fra land i Asia og Afrika en finner de største forskjellene. I pakistanske, vietnamesiske og iranske familier utgjør lønnsinntekten henholdsvis 64, 58 og 49 prosent av samlet inntekt. Tilsvarende tall for Somalia og Marokko var 19 og 64 prosent. Indiske familier har en inntektssammensetting på linje med familier fra Vest-Europa med over 80 prosent av familiens inntekt i form av lønn.

Vi har sett at innvandrerne er underrepresentert blant de som driver selvstendig næringsvirksomhet (avsnitt 5.2). Det er derfor ikke overraskende at næringsinntekt i gjennomsnitt er av mindre betydning for innvandrernes inntekter enn for nordmenns inntekter. I 1993 utgjorde netto næringsinntekt i gjennomsnitt åtte prosent av norske familiers samlede inntekt, tre prosent av familieinntekten til innvandrere fra den tredje verden. Men for de som driver egen næringsvirksomhet kan dette være viktigste kilde til livsopphold. Blant enkelte innvandrergrupper er egen næringsvirksomhet ganske vanlig. «Pakistaner'n på hjørnet» som driver den lokale nærbutikken, er blitt et begrep, spesielt i Oslo. 12 prosent av pakistanske familier i Norge hadde da også næringsinntekt i 1993. I gjennomsnitt tjente de ca. 100 000 kroner på sin næringsvirksomhet. De tilsvarende

tallene for indiske familier var 14 prosent og 132 000 kroner. Danske familier med egen næringsvirksomhet i Norge tjente til sammenlikning i gjennomsnitt 184 000 kroner på virksomheten (Kirkeberg 1995).

6.3 Overføringer viktig for innvandrernes inntekter

Norske familier mottok i 1993 i gjennomsnitt i underkant av 55 000 kroner i overføringer fra det offentlige. Dette var mer enn de fleste innvandrergruppene mottok. Bare nord-amerikanske familier mottok mer. Innvandrerfamilier fra den tredje verden mottok i gjennomsnitt noe mindre enn norske familier. Familier fra Iran, Pakistan, Vietnam og Somalia mottok likevel mer enn norske familier, mens inderne lå godt under nivået på overføringene til norske familier og til innvandrerfamilier fra de fleste vestlige land.

Pensjoner og andre langtidsstønader, betyr relativt lite for de fleste innvandrerfamilier. Det er først og fremst norske familier og innvandrerfamilier fra vestlige land som mottar denne typen overføringer. Spesielt viktig er alderspensjonen. I 1993 mottok alle norske familier i gjennomsnitt 35 500 kroner fra folketrygden, mens somalierne bare mottok 3 400 kroner. Dette har sammenheng med at gjennomsnittsalderen i mange innvandrergrupper ligger lavere enn for nordmenn. Mange innvandrergrupper mottar derimot mer i form av *barnetrygd* enn norske familier gjør. For norske familier beløper barnetrygden seg til to prosent av samlet inntekt (5 400 kroner), mens pakistanske familier i gjennomsnitt mottar 17 500 kroner eller over 10 prosent av samlet inntekt. Også dette har sammenheng med aldersforskjellen mellom nordmenn og innvandrere, men i tillegg kommer at det er noe flere barn i pakistanske barnefamilier enn i norske.

Sosialhjelp er en viktig inntektskilde for enkelte innvandrergrupper. For familier fra den tredje verden utgjør sosialhjelpen i gjennomsnitt 18 900 kroner eller 13 prosent av familiens samlede inntekter. Til sammenlikning er de tilsvarende tall for norske familier 1 300 kroner eller en halv prosent av samlet inntekt.

Det er flere blant innvandrere enn blant nordmenn som har vansker med å klare løpende utgifter. Nesten hver tredje innvandrer (31 prosent) fra den tredje verden og det tidligere Jugoslavia som ble omfattet av Statistisk sentral-

byrås undersøkelse om Levekår blant innvandrere 1996, gav uttrykk for dette, mot bare 11 prosent av nordmennene. Dersom vi tar hensyn til at innvandrerne er yngre enn nordmennene og oftere bor i storby, blir forskjellen noe mindre (henholdsvis 31 og 14 prosent).

Det er store variasjoner i sosialhjelpens betydning mellom ulike innvandrergrupper. I familier fra Somalia er sosialhjelp viktigste kilde til livsopphold (over 56 prosent av samlet inntekt). For pakistanske og indiske familier betyr denne formen for inntekt mye mindre (gjennomsnittlig 7 og 2 prosent av samlet inntekt) (Kirkeberg 1995). Mens over halvparten (51 prosent) av somaliene i Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse oppgav at de har vansker med å klare sine løpende utgifter, gjaldt dette bare 20 prosent av pakistanerne.

Det er først og fremst blant innvandrere som er kommet til landet som *flyktninger* at det er mange sosialklienter, og det er ikke bare i den første vanskelige tiden de er avhengige av sosialhjelpen. I en egen undersøkelse av bofaste innvandrere som er over den første etableringsfasen i Norge (Osmunddalen og Kalve 1995), ble det påvist at hele 38 prosent av de som hadde kommet til landet som flyktninger før 1989, var sosialklienter i 1993. I befolkningen som helhet var det bare fem prosent sosialhjelpsmottakere, og sju prosent blant de som ikke hadde kommet til landet som flyktninger. I den siste gruppen var andelen som mottar sosialhjelp, dobbelt så høy i storbyene (Oslo, Bergen og Trondheim) som i resten av landet. I flyktningegruppen er det derimot noe færre sosialhjelpsmottakere blant de som bor i storby enn blant de som bor utenfor storby. Men uansett bosted var det innvandrere med flyktningestatus som hadde den høyeste andelen sosialklienter.

6.4 Inntektene endrer seg med botiden

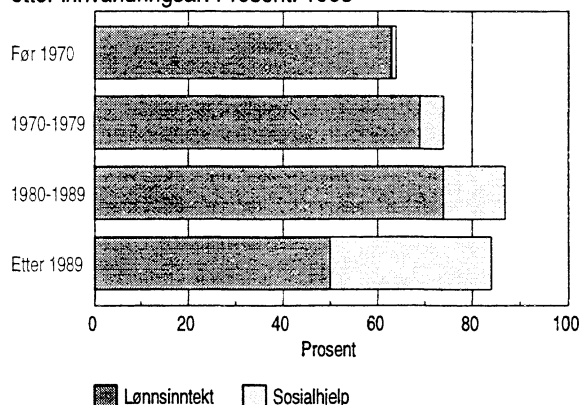
Innvandrerens inntektssammensetting avhenger av hvor lenge de har bodd i Norge. Figur 10 tyder på at sosialhjelpens betydning minker til fordel for lønnsinntekt. For familier som har innvandret fra den tredje verden etter 1989, utgjorde sosialhjelpen i gjennomsnitt 34 prosent av samlet inntekt i 1993. For innvandrere fra den tredje verden som kom til Norge på 1970- og 1980-tallet, var de tilsvarende tallene 5 og 13 prosent. Litt under halvparten av familiene som har kommet hit til landet etter 1989, mottok sosialhjelp i 1993. Blant familier som har

bodd her 10-20 år lenger, mottar en tredel en slik form for økonomisk støtte. Det ser altså ut til at de fleste innvandrerne etter hvert blir selvhjulpne og uavhengig av sosialhjelp.

Men det ser også ut til at en stor gruppe av innvandrere er blitt mer eller mindre permanent avhengig av sosialhjelp. 25 prosent av innvandrerne som kom hit til landet på 1970-tallet og 43 prosent av de som kom på 1980-tallet, mottok sosialhjelp i 1993 (Osmunddalen og Kalve 1995).

Figur 10

Lønnsinntektens og sosialhjelpens andel av gjennomsnittlig samlet inntekt for familier fra den tredje verden, etter innvandringsår. Prosent. 1993

Kilde: Inntektsregisteret, Statistisk sentralbyrå

Hvis man ser på de enkelte land, er det også en klar sammenheng mellom innvandrerfamiliens inntektssammensetting og botid. Familier fra Somalia mottar fire ganger så mye sosialhjelp som familier fra Pakistan. I statistikken beregner man median botid for ulike grupper av innvandrere. Median botid for innvandrere fra Somalia var pr. januar 1994 2,8 år. Det innebærer at halvparten av somaliene hadde bodd i Norge mindre enn 2,8 år, mens den andre halvparten hadde bodd her lenger enn 2,8 år. For pakistanerne var median botid på samme tidspunkt 11,6 år.

Selv om mye tyder på at botiden betyr mye for de ulike innvandrergruppens inntektsnivå og inntektssammensetting, er det også grunn til å tro at *bakgrunnen for innvandringen*, det vil si om man kom til landet som arbeidssøker, flyktning m.v. og selve *innvandringstidspunktet* har en viss betydning. Innvandrere som kom til Norge på 1970-tallet, var stort sett arbeidssøkere. De møtte et land praktisk talt uten arbeidsledighet. Mange jobber

stod ledige og det var relativt lett å få seg lønnet arbeid. For innvandrere som kom på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet, var situasjonen en annen. Omtrent halvparten av innvandrerne som kom i denne perioden var flyktninger. De kom til et land med stigende arbeidsløshet, der de måtte konkurrere med mange nordmenn om de fleste jobbende. Selv innvandrere med høyere utdanning fra hjemlandet fikk ikke jobb. Etter 1993 har situasjonen på arbeidsmarkedet endret seg til det bedre igjen. Arbeidsledigheten har sunket noe og innvandrerne har etter hvert fått del i sysselsettingsveksten, men fortsatt er arbeidsløsheten i mange innvandrergrupper langt høyere enn for nordmenn og også vesentlig høyere enn den var i de samme innvandrergruppene for få år siden (se avsnitt 5.1 og 5.3).

7. Bosted og boforhold

Boligen og dens nærmeste omgivelser danner en viktig ramme for våre liv. Vi tilbringer mesteparten av tiden i eller ved boligen. I 1990 tilbrakte vi i gjennomsnitt 15 timer i døgnet her. Boligen er både et sted for hvile, samvær og fritidsaktiviteter.

Alle trenger et sted å bo, men kravet til boligen varierer over livsløpet. En barnefamilie har for eksempel behov for mer plass enn en enslig, mens eldre og funksjonshemmede vil ha spesielle krav til en bolig. Det finnes ingen klare normer for hva som er en dårlig bolig - og spesielt ikke for hva som er en god bolig. Noen vil legge større vekt enn andre på å kunne bo i en stor og god bolig, og vil bruke store deler av sine ressurser på dette. Andre vil bruke mer penger på for eksempel reiser eller klær og nøyer seg med en mindre bolig eller en bolig med lavere standard. For mange nordmenn er ikke hjemmet bare et praktisk sted hvor vi bor, men er et symbol for viktige verdier i det norske samfunnet. Slik er det kanskje ikke for alle innvandrergrupper.

Forskjellen mellom nordmenn og innvandrere er kanskje ikke så stor som man skulle tro. I Statistisk sentralbyrås undersøkelse om Levekår blant innvandrere 1996 gav 60 prosent av innvandrerne fra den tredje verden og det tidligere Jugoslavia (se note 1 til tabell 4) uttrykk for at de helst ville bo i enebolig, 83 prosent at de ønsket å være selveiere. Til sammenlikning ønsket 65 prosent av nordmennene i de samme aldersgruppene å bo i enebolig, 89 prosent ønsket å eie boligen selv (veide tall).

7.1 *Få innvandrere har lav boligstandard*

Det er relativt få av innvandrerne, også blant de fra Øst-Europa og fra den tredje verden, som bor virkelig dårlig. Så og si ingen av de som ble intervjuet gjennom den siste undersøkelsen om innvandreres levekår bor i bolig uten wc eller i bolig uten bad eller dusj. En av fem er utsatt for ulike former for støy eller forurensning. Omtrent like mange mangler uteplass i tilknytning til boligen. Det er også én av fem som mener at nabolaget er preget av kriminalitet og hærverk (se tabell 4). Andelen som bor i bolig av virkelig dårlig standard eller i omgivelser preget av miljøbelastninger eller av kriminalitet er riktignok lavere for innvandrere enn for nordmenn, men det er ikke i denne enden av skalaen for boligstandard eller bomiljø vi finner de store forskjellene.

Mens vel halvparten av innvandrerne i undersøkelsen bodde i blokk, bodde over halvparten av de norskfødte i frittliggende enebolig. Bare 10 prosent av nordmennene bodde i blokk og bare 12 prosent av innvandrerne i frittliggende enebolig. En viktig grunn til denne forskjellen mellom nordmenn og innvandrere er at innvandrerne i større grad enn nordmennene bor i storbyene og at de er yngre enn nordmennene. Men selv når vi tar hensyn til dette og veier det norske utvalget for å gjøre det mer likt utvalget av innvandrere, er det fortsatt slik at frittliggende enebolig er den dominerende boligtypen blant nordmenn.

Tabell 4 Bostandard blant nordmenn og innvandrere fra den tredje verden¹. Prosent. 1995/1996

	<i>Innvandrere</i>	<i>Nordmenn (veide tall)²</i>	<i>Nordmenn (uveide tall)³</i>
<i>Andel som bor</i>			
<i>i enebolig</i>	12	38	56
<i>i blokk</i>	53	22	10
<i>Andel som disponerer bolig med</i>			
<i>1 - 2 rom</i>	22	22	12
<i>5 eller flere rom</i>	14	38	48
<i>Andel som bor trangt⁴</i>	53	13	7
<i>Andel som bor i bolig uten</i>			
<i>WC</i>	1	1	1
<i>bad eller dusj</i>	1	1	1
<i>kjøkken på minst 6 m²</i>	11	6	4
<i>terasse eller annen uteplass</i>	21	13	9
<i>Andelen som er utsatt for</i>			
<i>støy fra naboer</i>	19	12	7
<i>støy fra gate/vei</i>	23	15	13
<i>støv/eksos fra veitrafikk</i>	20	15	11
<i>Andelen som mener at det blir begått hærverk/kriminalitet i nabolaget</i>	18	11	6

¹ Utvalg av første- og andregenerasjons innvandrere i alderen 16-70 år fra deler av det tidligere Jugoslavia (personer fra Bosnia-Hercegovina ble søkt holdt utenfor), Tyrkia, Iran, Pakistan, Vietnam, Sri Lanka, Somalia og Chile.

² I denne kolonnen er utvalget av nordmenn veid, slik at det har fått tilnærmet samme bosettingsmønster, samme aldersstruktur og samme kjønnsfordeling som det samlede innvandrertutvalget.

³ Uveide tall, personer 16 år og eldre. Det vil si at en del av forskjellen mellom tallene i denne kolonnen og i første kolonne skyldes at de to gruppene har ulikt bosettingsmønster, ulik aldersfordeling og ulik fordeling på kjønn.

⁴ En person bor trangt dersom (1) personen bor alene og disponerer ett beboelsesrom, eller (2) personen tilhører en flerpersonshusholdning som disponerer mindre enn ett beboelsesrom pr person. Som beboelsesrom regnes ikke kjøkken, bad, entré eller små rom under 6 m².

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995, Statistisk sentralbyrå.

Det er ikke vesentlig flere blant innvandrene enn blant nordmennene som bor i de minste boligene (1-2 rom), i hvert fall ikke hvis vi tar hensyn til at de to gruppene har ulik aldersstruktur og bostedsstruktur. Men langt flere av nordmennene enn av innvandrene bor i boliger med fem eller flere rom. Innvandrene husholdninger er imidlertid langt større enn nordmenns husholdninger (se avsnitt 8.1). Dersom vi tar hensyn til dette, ser vi at over

halvparten (53 prosent) av innvandrene fra den tredje verden bor trangt, sammenliknet med 13 prosent av nordmennene (se tabell 4).

Pakistanerne og somalierne bor trangest. 71 prosent av pakistanerne og 68 prosent av somalierne i Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse bodde trangt. Av de gruppene som ble omfattet av undersøkelsen, var det færrest trangbodde blant personer fra Chile og Sri Lanka, 36 prosent i begge tilfelle. Det er

pakistanerne som i størst grad bor i blokk (74 prosent). Lavest er andelen blant vietnamesere, chilenerne og personer fra det tidligere Jugoslavia (vel 40 prosent). Dersom undersøkelsen også hadde omfattet innvandrere fra den vestlige verden (Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania), ville det nok ha vist seg at forskjellen mellom de ulike innvandringsgruppene er enda større og at forskjellene mellom nordmenn og innvandrere i gjennomsnitt er mindre enn denne undersøkelsen viser.

7.2 Over halvparten eier boligen

Det å kjøpe en bolig er en investering for framtida. Avdrag på boliglån er en form for sparing, og kan under bestemte betingelser være vel så gunstig som å kjøpe aksjer eller sette penger i banken. Men når en først har kjøpt egen bolig, vil en ofte ha bundet store deler av husholdningens inntekter til avdrag, renter og andre bo-utgifter i lang tid framover. Det vil ikke alltid være like lett å legge om forbruket og bruke mer til bolig og mindre til andre formål.

I en slik situasjon kan lett en uforutsett inntektsreduksjon (for eksempel ved arbeidsledighet) eller en uforutsett utgiftsøkning (for eksempel gjennom rentestigning) føre til at husholdningen får problemer med å klare sine løpende utgifter. Mange innvandrere vil være i samme situasjon som norske ungdommer når de kommer til Norge og skal etablere seg på boligmarkedet. Med ingen eller usikker inntekt og liten egenkapital, vil de ha vanskelig for å få lån til bolig. Andre kommer kanskje til en godt betalt jobb. Kanskje stiller arbeidsgiveren bolig til disposisjon for vedkommende. Andre har formue og bolig i hjemlandet, som kan realiseres for å investere i bolig i Norge.

Vi har tidligere sett at innvandrere, og spesielt innvandrere fra den tredje verden i større grad enn nordmenn mottar sosialhjelp og i større grad enn nordmennene gir uttrykk for at de har vansker med å klare sine løpende utgifter (se avsnitt 6.3).

54 prosent av innvandrerne som inngår i Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse fra 1996, eier sin egen bolig, enten direkte (22 prosent) eller gjennom et borettslag (32 prosent). Til sammenlikning eier over halvparten (53 prosent) av nordmennene direkte sin egen bolig. Tar vi i tillegg med de som eier boligen gjennom et borettslag, kommer vi opp i 71 prosent. Det er først og fremst de etablerte inn-

vandrergruppene som eier boligen de bor i. 65 prosent av de tyrkiske innvandrerne var selveiere eller borettslavere. Bare sju prosent av somalierne var i samme situasjon.

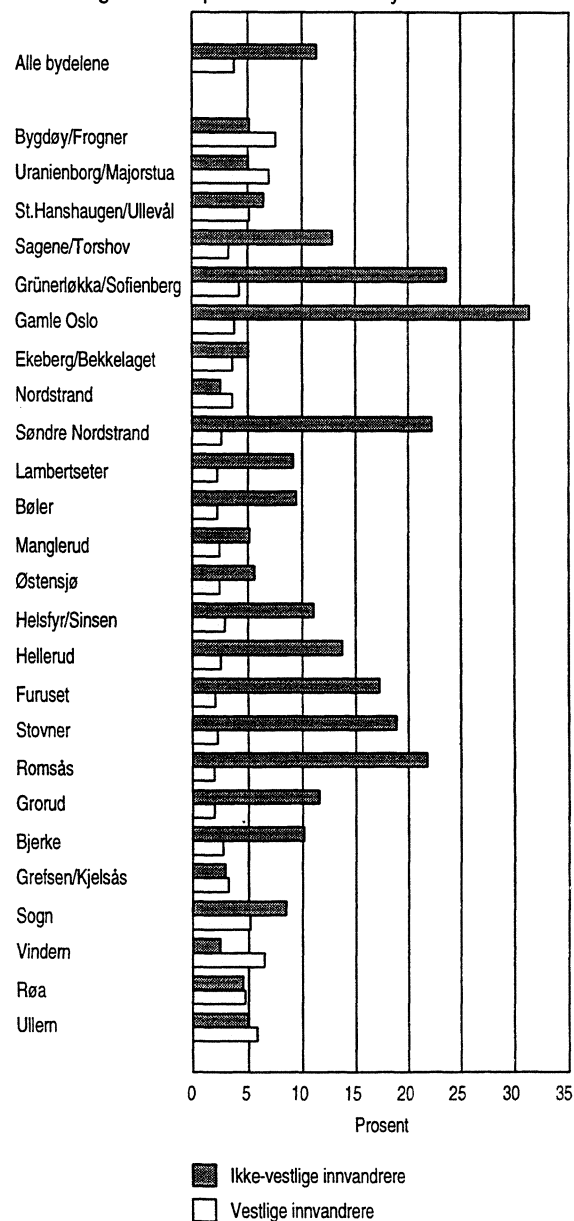
De som leier boligen, ble spurt om hvorfor de leier i stedet for å kjøpe bolig. Over halvparten av leietakerne blant innvandrerne gav uttrykk for at de ønsket å kjøpe bolig, men at de hadde vansker med å få lån. Blant nordmenn var den vanligste begrunnelsen for å leie at bostedet var midlertidig. Hver femte innvandrere mente også at de hadde blitt nektet å leie eller kjøpe bolig på grunn av sin bakgrunn som innvandrere. Men her er det store forskjeller mellom de ulike innvandringsgruppene. Blant iranerne var det 50, og blant somalierne hele 61 prosent som mente at de hadde vært utsatt for en slik form for diskriminering. Ni prosent av pakistanerne svarte bekræftende på dette spørsmålet.

7.3 Bokonsentrasjon blant innvandrere fra 3. verden

For mange vil det være vel så viktig *hvor* man bor, som *hvordan* man bor. Mulighetene for livsutfoldelse og tilfredsstillelse av ulike behov varierer med bosted. Det gjelder barns muligheter for lek, mulighetene for fritidsaktiviteter, som friluftsliv, sport, kultur og underholdning, tilbudet av ulike typer service, tilbudet av ulike typer frivillige organisasjoner eller ganske enkelt steder hvor man kan treffe venner og kjente. Bostedet og nærmiljøet kan også være preget av ulike former for miljøbelastninger (støy, forurensing o.l.) som reduserer den enkeltes trivsel eller bomiljøet kan være belastet med kriminalitet, hærverk e.l. slik at man blir utrygg på egne eller familiens vegne. Slike forhold kan være vel så viktige for den enkeltes valg av bosted som rent økonomiske overveielser (boligpriser, arbeidsmuligheter o.l.).

Det kan se ut til at innvandrere legger mer vekt på å bo i nærheten av slekt og venner enn nordmenn gjør, i hvert fall når vi tar hensyn til at innvandrerne er noe yngre og i større grad enn nordmenn bor i storby. 53 prosent av innvandrerne i Statistisk sentralbyrås undersøkelse om Levekår blant innvandrere 1996 gav uttrykk for at det var viktig for dem å bo i gangavstand fra slekt og venner, mot 42 prosent av nordmennene (veide tall). Dette kan blant annet ha sammenheng med at innvandrerne sjeldnere har tilgang til personbil enn nordmenn.

Figur 11
Andel innvandrere fra vestlige og ikke-vestlige land¹ av befolkningen i Oslo pr. 1.1.1995 etter bydel. Prosent

¹ Som vestlige innvandrere regnes personer fra Vest- og Sør-Europa, Nord-Amerika og Oseania. Øvrige innvandrere regnes som ikke-vestlige
Kilde: Blom 1997

Innvandrere fra andre nordiske land er relativt jevnt fordelt over landet, andre europeere finner vi i Oslo-området og i Agder eller Rogaland, mens personer fra land i den tredje verden særlig bor i og nær Oslo, i tillegg til de kommuner hvor det er plassert flyktninger. En tredel (34 prosent) av alle innvandrere bodde i Oslo i 1995, nesten halvparten (46 prosent) av de innvandrerne fra den tredje verden. 14 500 av nesten 19 000 pakistanere og ca. 3 400 av vel

4 000 marokkanere bodde i hovedstaden. 10 prosent av Oslos befolkning var da innvandrere fra den tredje verden.

Det er ikke bare slik at innvandrere fra den tredje verden i større grad enn andre innvandrere bor i Oslo. De er også mer konsentrert i enkelte deler av byen. I indre øst (Sagene/Torshov, Grünerløkka/Sofienberg og Gamle Oslo) og i de nye drabantbyene (Søndre Nordstrand, Hellerud, Furuset, Stovner og Romsås) utgjorde ikke-vestlige innvandrere mer enn ti prosent av befolkningen i 1995 (se figur 11). Høyest var andelen i bydel Gamle Oslo. Der var hver tredje innbygger og nærmere 70 prosent av barna i skolealder (7-15 år) innvandrer fra et ikke-vestlig land.

Innvandrere fra våre nærmeste naboland (Sverige og Danmark) bor jevnt fordelt over hele byen. Størst grad av bokonsentrasjon er det blant innvandrere fra Pakistan, Sri Lanka og Vietnam.

8. Sosial kontakt

For de fleste av oss er det vanskelig å tenke seg et liv uten nær kontakt med andre mennesker. Sosial kontakt gir trygghet og tilhørighet. En viss grad av samvær med andre er gjerne en forutsetning for å kunne trives. Sosial kontakt har også praktiske sider. Den er utgangspunkt for utveksling av hjelp og støtte, tjenester og informasjon.

For innvandrere vil oppbruddet fra hjemlandet og etableringen i et fremmed land i mange tilfelle føre til at bånd til familie, slekt og nære venner blir brutt. Spørsmålet blir da hva som kommer i stedet: sosial isolasjon, integrasjon eller segregasjon? Integreres man i det samfunnet man flytter til, gjennom nye sosiale kontakter i form av venner, naboer og arbeidskolleger eller isoleres man fra det større samfunnet i egne innvandrerbostrøk og egne innvandrerdominerte arbeidsplasser, slik at de sosiale kontaktene begrenser seg til personer med den samme innvandrerbakgrunn som man selv har. I verste fall blir man helt isolert, uten kontakt verken med landets egne befolkning eller andre innvandrere.

Mange vil hevde at vi hos oss er på vei mot et hardere samfunn der mange sosiale fellesskap forvitrer, et samfunn med mer fellesskap forvitrer, et samfunn med mer ensomhet og sosial isolasjon. Så selv om mange

innvandreres kontaktmønster blir mindre tett enn de er vant til fra sitt eget hjemland, kan det være at de likevel har et større sosialt nettverk og nærmere kontakt med familie, slekt og venner enn mange nordmenn har, også etter at de har flyttet til Norge.

8.1 Mange unge menn mangler familienettverk

Familiebåndene er de sterkeste bånd mellom mennesker. For de fleste er den viktigste formen for sosial kontakt i voksen alder samlivet med en person av det annet kjønn og med egne barn. Familiestatistikken for innvandrerbefolkningen tyder på at nesten 50 000 av de 170 000 voksne innvandrere er gift eller samboer med en annen innvandrer, mens omtrent like mange er gift eller samboende med nordmenn. De øvrige 70 000 er enslige, de aller fleste (ca. 60 000 uten barn, resten med). Noen av disse kan være samboere uten fellesbarn. Denne gruppen blir i familiestatistikken registrert som enslige.

Det er vanskelig å sammenlikne familiestrukturen blant nordmenn og innvandrere. Det henger, dels sammen med at samboerforhold er langt vanligere blant nordmenn enn blant innvandrere (se figur 12), men det henger også sammen med at aldersstrukturen er forskjellig i de to gruppene (se avsnitt 2.5). Dessuten vil tallene avhenge av om vi begrenser oss til husholdninger som *bare* består av innvandrere, eller om vi også tar med ekteskap og samboerforhold der den ene parten kan være norsk.

Dersom vi ser bort fra alle ekteskap/samboerforhold der den ene parten er norsk, får vi knapt 90 000 innvandrerfamilier (par og enslige). Tar vi også med alle ekteskap/samboerforhold der den ene parten er norsk, er det nær 140 000 innvandrerfamilier i landet. Vi ser av tabell 5 at andelen enslige synker fra 67 til 43 prosent når vi går fra den første til den andre avgrensningen av innvandrerfamilier. Til sammenlikning utgjør de enslige 49 prosent av alle familier i landet.

Tabell 5

Familier etter familietype. Barn under 18 år. Prosent. 1. januar 1995.

	<i>Ektepar/samboere</i>		<i>Enslige</i>	
	<i>med barn</i>	<i>uten barn</i>	<i>med barn</i>	<i>uten barn</i>
<i>Bare innvandrerfamilier uten norsk partner</i>	20.4	7.6	5.4	66.5
<i>Alle familier med minst én innvandrer</i>	30.1	21.8	5.5	42.6
<i>Hele befolkningen</i>	23.4	21.9	6.0	49.3

¹ Eksklusive ektepar/samboere der den ene parten er norsk

² Inklusive ektepar/samboere der den ene parten er norsk

Kilde: Familiestatistikk for innvandrerbefolkningen, Statistisk sentralbyrå

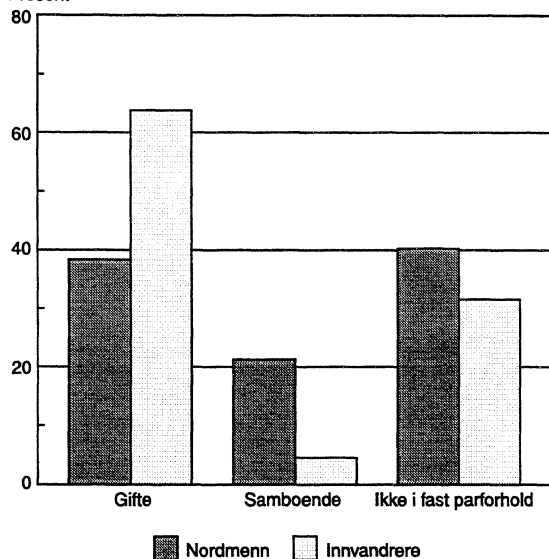
Befolkningsstatistikken viser at innvandrere under ett har en høyere andel gifte enn norske statsborgere i samme aldersgrupper. Dette gjelder særlig blant de noe yngre. I 1996 var 20 prosent av alle menn i alderen 25-29 år gift. Blant menn i samme aldersgruppe med utenlandsk statsborgerskap var 35 prosent gift. Blant unge kvinner var de tilsvarende tallene 34 og 58 prosent. En viktig delforklaring på denne forskjellen i andelen gifte er at samboerforhold er mye vanligere blant norske statsborgere, slik

at de reelle forskjeller i familiemønster mellom norske og utenlandske statsborgere ikke er så store som disse tallene tyder på.

Likevel er andelen som *ikke* lever i parforhold høyere blant nordmenn enn blant innvandrere. Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse blant innvandrere tyder på at om lag én av tre (32 prosent) voksne innvandrere fra den tredje verden ikke levde i parforhold. Blant nordmenn gjaldt det 40 prosent (veide tall) (se figur 12).

Figur 12

Samlivsstatus blant nordmenn¹ (1995) og innvandrere fra den tredje verden² (1996). Personer 16-70 år. Prosent

¹ Veide tall. Nordmenn er her gitt tilnærmet samme bosettingsmønster, samme aldersstruktur og samme kjønnsfordeling som det samlede innvandrerutvalget.
² Første- og andregenerasjons innvandrere fra det tidligere Jugoslavia (personer fra Bosnia-Hercegovina er søkt holdt utenfor) Tyrkia, Iran, Pakistan, Vietnam, Sri Lanka, Somalia og Chile.

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995, Statistisk sentralbyrå

Andelen samboforhold er lav blant alle innvandrergruppene i undersøkelsen, mens andelen som ikke lever i parforhold varierer fra ca. 40 prosent blant iranere og somaliere til 21 prosent blant pakistanere. Det er store forskjeller i andelen gifte innvandrere i mellom. Blant innvandrere fra Afrika og fra en del av de typiske flyktingelandene er det gjerne flere menn enn kvinner. Særlig gjelder dette blant unge voksne. Det var 3 900 afrikanske menn i alderen 20-39 år og vel 2 400 kvinner, og det var vel 1 500 menn og bare 900 kvinner blant iranere i samme aldersgruppe. Det er gjennomgående sjelden med ekteskap mellom nordmenn og personer fra den tredje verden. Rundt 10 000 norske kvinner (og menn) er gift med innvandrere fra denne delen av verden. Det betyr at det blant afrikanere generelt og blant en del grupper av flyktinger og personer med opphold på humanitært grunnlag vil være en stor overrepresentasjon av enslige menn. Blant innvandrere fra land hvor arbeidsmigranter var vanlig, er det etter hvert blitt en bedre balansert kjønnsfordeling, særlig blant pakistanere. Også blant bosnierne er det om lag like mange kvinner og menn.

Det foreligger ingen analyser av innvandrenes skilsmisser, men befolkningsstatistikken tyder på at det er en klar overhyppighet av skilsmisser i ekteskap inngått mellom én norsk og én utenlandsk statsborger, særlig dersom kvinnen er norsk og mannen fra Afrika. Det er svært lav oppløsningshyppighet i ekteskap mellom to innvandrere fra land i den tredje verden (Østby 1993).

13 prosent av innvandrerne fra Øst-Europa og den tredje verden bodde i følge Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse alene, 21 prosent av nordmennene (veide tall). En av tre innvandrere (35 prosent) hadde ikke barn, hver annen nordmann (51 prosent) (veide tall).

8.2 Hyppig familiekontakt

Mens de sosiale bånd innenfor husholdningen er blitt mindre stabile og omfattende hos oss de senere årene, synes det å ha skjedd en motsatt utvikling i relasjonene utenfor husholdet. Det mest påfallende utviklingstrekket i det sosiale kontaktmønsteret er at flere oppgir å ha en fortløpig venn utenfor egen familie. Kontaktene utenfor husholdningen er blitt hyppigere.

Det sosiale kontaktmønsteret til innvandrere fra den tredje verden skiller seg fra kontaktmønsteret til nordmenn på flere måter. Det kan se ut til at kontakten med den nære familien betyr mer for innvandrere enn for nordmenn. Vi har sett at flere lever i *parforhold* og at flere har *barn* (se avsnitt 8.1).

Voksne innvandreres kontakt med *foreldre* og *søsken* er imidlertid preget av at de nettopp er innvandrere. Det er omtrent like mange av innvandrerne fra den tredje verden som av nordmennene som har minst én av foreldrene i live, henholdsvis 85 og 90 prosent i følge Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse (veide tall for nordmenn). Bare knapt 40 prosent av de som har en far i live, har ham boende i Norge, og bare 36 prosent av de som har en mor i live, har henne boende i Norge. Over halvparten av de voksne innvandrerne fra Vietnam og Pakistan har sin far boende i Norge, bare 12 prosent av de fra Sri Lanka. Bare halvparten av de voksne innvandrerne fra den tredje verden har søsken boende i Norge, blant tyrkere og pakistanere 60 prosent, blant somaliere 34 prosent.

De av innvandrerne som har foreldre eller søsken i Norge, har imidlertid langt hyp-

pigere kontakt med dem enn nordmenn flest har. 77 prosent av innvandrerne fra den tredje verden med mor og/eller far i Norge, hadde daglig kontakt med foreldrene. De aller fleste av disse bodde sammen med foreldrene. Til sammenlikning var det bare 24 prosent av nord-

mennene som hadde så hyppig kontakt med foreldrene. Hver andre (50 prosent) voksne innvandrere fra den tredje verden med søsken i Norge hadde daglig kontakt med søsken, mot hver sjuende nordmann (14 prosent) (se tabell 6).

Tabell 6

Sosial kontakt blant nordmenn (1995) og innvandrere fra den tredje verden¹ (1996). Prosent

	<i>Innvandrere</i>	<i>Nordmenn (veide tall)²</i>	<i>Nordmenn (uveide tall)³</i>
<i>Andel av de med foreldre i Norge som har kontakt med foreldrene</i>			
<i>daglig</i>	77	24	29
<i>sjeldnere enn én gang pr mnd⁴</i>	5	26	19
<i>Andel av de med søsken i Norge som har kontakt med søsken</i>			
<i>daglig</i>	50	14	15
<i>sjeldnere enn én gang pr mnd⁴</i>	11	32	35
<i>Andel med gode venner på stedet (bortsett fra egen familie)</i>	79	89	89
<i>Andel av de med gode venner på stedet som treffer dem</i>			
<i>daglig</i>	23	23	18
<i>sjeldnere enn én gang pr mnd</i>	5	4	5
<i>Andel som har kontakt med naboer</i>			
<i>daglig</i>	22	9	11
<i>sjeldnere enn én gang pr mnd</i>	44	57	46
<i>Andel som ofte føler seg ensom</i>	12	3	4

¹ Utvalg av første- og andregenerasjons innvandrere i alderen 16-70 år fra det tidligere Jugoslavia (personer fra Bosnia-Hercegovina ble søkt holdt utenfor), Tyrkia, Iran, Pakistan, Vietnam, Sri Lanka, Somalia og Chile.

² I denne kolonnen er utvalget av nordmenn veid, slik at det har fått tilnærmet samme bosettingsmønster, samme aldersstruktur og samme kjønnsfordeling som det samlede innvandererutvalget.

³ Uveide tall, personer 16 år og eldre. Det vil si at en del av forskjellen mellom tallene i denne kolonnen og i første kolonne skyldes at de to gruppene har ulikt bosettingsmønster, ulik aldersfordeling og ulik fordeling på kjønn.

⁴ Forskjellen mellom nordmenn og innvandrere kan bli noe forstørret av at det for nordmenn bare forutsettes at foreldre og søsken er i live, ikke at de også er bosatt i Norge.

Kilde: Levekårsundersøkelse blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995, Statistisk sentralbyrå.

Og igjen er det forskjeller mellom de enkelte gruppene av innvandrere. Mens nesten alle (93 prosent) voksne pakistaner med foreldre i

Norge hadde daglig kontakt med sine foreldre, gjaldt dette bare to av tre iranere og somaliere. Siden det også er langt færre i de to siste grup-

pene som har foreldre i Norge, er det klart at somaliere og iranere har langt sjeldnere kontakt med sine foreldre enn pakistanerne har. Voksne pakistanere har også hyppig kontakt med sine søsken. Mens henholdsvis 31 og 34 prosent av voksne innvandrere fra Chile og Sri Lanka med søsken bosatt i Norge har daglig kontakt med sine søsken, gjelder dette 68 prosent av de fra Pakistan.

8.3 To av tre innvandrere fra den tredje verden har norske venner

Mens det kan se ut til at innvandrere fra den tredje verden har noe hyppigere kontakt med den nære familien enn nordmenn flest har, kan det se ut til at nordmenn har noe bedre kontakt med venner enn innvandrere har. Blant voksne nordmenn er det bare én av ti som ikke har en eller flere gode venner på stedet der de bor, blant innvandrerne to av ti. Vi skal likevel ikke overdrive forskjellen. Innvandrerne har omtrent like hyppig kontakt med sine venner som nordmenn har. I begge grupper var det 23 prosent som hadde daglig kontakt med sine venner (se tabell 6).

Noen av innvandrergruppene som har liten kontakt med familie og slekt, har også relativt dårlig kontakt med venner. Innvandrerne fra Somalia er et eksempel på det. 41 prosent av alle voksne somaliske innvandrere lever ikke i et parforhold, bare 8 prosent har en far, og 10 prosent har en mor, boende i Norge. To av tre har ikke søsken i Norge. Samtidig er hver fjerde somalier (24 prosent) uten gode venner på stedet der de bor. Voksne vietnameserne har enda dårligere vennekontakt. To av fem (39 prosent) har ingen gode venner på stedet. Men de har til gjengjeld et relativt tett familienettverk. Over en tredel har foreldre boende i Norge og nærmere halvparten av de som har søsken i Norge (60 prosent), har daglig kontakt med dem. Iranerne på sin side kompenserer den dårlige familiekontakten med et tett nettverk av venner. Pakistanere og tyrkere har både god kontakt med familie og relativt hyppig kontakt med venner.

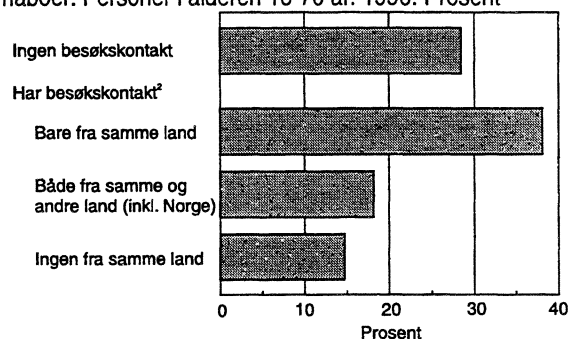
Seks av ti voksne innvandrere fra den tredje verden har (gode) norske venner. Blant somaliene er andelen med norske venner relativt lav (37 prosent), blant chilenerne og personer fra tidligere Jugoslavia relativt høy, henholdsvis 68 og 81 prosent. Blant tyrkere og pakistanere er andelen med norske venner

henholdsvis 59 og 53 prosent. De fleste (73 prosent) innvandrerne fra den tredje verden ønsket mer kontakt med nordmenn.

Innvandrere fra den tredje verden har hyppigere kontakt med naboer enn nordmenn har (se tabell 6), men det dreier seg gjerne om naboer med samme innvandrerbakgrunn som dem selv. 71 prosent av de voksne innvandrerne i Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse har en eller flere familier/husstander i nabolaget som de kjenner så godt at de besøker hverandre av og til. For over halvparten av disse dreide det seg utelukkende om familier/husstander med samme innvandringsbakgrunn som dem selv, mens hver fjerde hadde besøkskontakt med andre naboer i tillegg til naboer fra samme land som dem selv.

Figur 13

Innvandrere fra tredje verden¹ etter besøkskontakt med naboer. Personer i alderen 16-70 år. 1996. Prosent

¹Første- og andregenerasjons innvandrere fra det tidligere Jugoslavia (personer fra Bosnia-Hercegovina er søkt holdt utenfor) Tyrkia, Iran, Pakistan, Vietnam, Sri Lanka, Somalia og Chile.

²Kjenner familier/husstander i nabolaget så godt at de besøker hverandre av og til.

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995, Statistisk sentralbyrå

Tamiler, tyrkere og pakistanere er blant de som oftest har besøkskontakt med naboer, henholdsvis 86, 85 og 77 prosent. For tyrkere og pakistanere er det en klar majoritet (60-65 prosent) som utelukkende har besøkskontakt med husstander fra samme land som dem selv. Blant iranere og chilenerne er andelen som har besøkskontakt med naboer lav, 49 og 57 prosent, men for de som har slik kontakt er den ikke like sterkt knyttet til egne landsmenn som den er for grupper med bedre kontakt med naboer. 61 prosent av iranerne og 63 prosent av chilenerne hadde besøkskontakt med naboer som ikke var fra henholdsvis Iran eller Chile.

Alt i alt er det nok en noe høyere andel blant innvandrerne som er sosialt isolerte og føler seg ensomme, enn det er blant nordmenn.

12 prosent av de voksne innvandreren fra den tredje verden gav i Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse uttrykk for at de ofte føler seg ensomme, blant nordmenn 3 prosent. Andelen var høyere blant iranere (24 prosent) og somaliere (18 prosent) enn blant pakistanere (7 prosent), tyrkere (9 prosent) og vietnamesere (9 prosent).

9. Sosial og kulturell deltakelse

Deltakelse på de ulike arenaer i samfunnslivet bidrar til den enkeltes personlige vekst og til å gi den enkelte en bredere kontaktflate. En viktig form for sosial deltakelse i vårt samfunn finner sted på arbeidsmarkedet. De fleste typer lønnet arbeid innebærer kontakt og samarbeid med andre. Gjennom arbeidet erverver man også kunnskaper og kompetanse som kan komme til nytte på andre arenaer, for eksempel i ulike frivillige organisasjoner. Men også deltakelsen i de frivillige organisasjonene gir tilgang til informasjon, mulighet for å danne vennskap og påvirke sin egen og andres livssituasjon. Det siste gjelder først og fremst interesseorganisasjoner som fag-/yrkesorganisasjoner, politiske partier, borettslag og velforeninger, for innvandrere også ulike typer innvandrersorganisasjoner. Den enkelte vil også kunne påvirke egen og andres situasjon ved å benytte sine rettigheter som norsk statsborger eller bosatt i Norge og delta i valg og folkeavstemninger.

Andre organisasjoner eller organiserte aktiviteter er først og fremst viktige fordi de bidrar til personlig vekst og gir en mulighet for å danne vennskap. Dette gjelder for eksempel idrettsorganisasjoner, religiøse foreninger og kirkesamfunn, foreninger, institusjoner og arrangementer med kulturelt siktemål og innhold.

Fritiden kan også nyttes til mer individuelt pregede aktiviteter, som for eksempel å lese eller gå tur. Hva vi fyller fritiden med er i stor grad et spørsmål om verdier, om valg av livsstil. Det er verken mulig eller ønskelig å si om det er bedre å bruke fritiden til idrett enn til lesing, til å gå på religiøse møter enn til å tilbringe den sammen med venner på kafé. I vår kultur synes det å være en utbredt forestilling at det aktive mennesket har bedre levekår enn det passive. Det er viktig med opplevelser, å utvikle seg og å skape. Kulturell aktivitet i vid forstand er også viktig sett fra samfunnets side.

For mange innvandrere vil deltakelse i ulike typer organisasjoner og sosiale aktiviteter gi en bredere kontaktflate mot den øvrige befolkningen og lette integrasjonen i det norske samfunnet.

9.1 Få organiserte, men deltakerne er aktive

Over halvparten av den norske befolkningen er aktive i organisasjoner (Levekårsundersøkelsen 1995, Statistisk sentralbyrå). Blant innvandrere fra den tredje verden er andelen som er medlemmer av ulike organisasjoner i regelen noe lavere enn blant nordmenn. En av fem voksne innvandrere fra den tredje verden er medlem av en fagforening, vel to av fem nordmenn. 13 prosent av innvandrerne er medlem av et idrettslag, 34 prosent av nordmennene (se tabell 7).

Tabell 7

Organisasjonsdeltakelse blant nordmenn (1995) og innvandrere fra den tredje verden¹ (1996). Prosent

	<i>Innvandrere</i>	<i>Nordmenn (veide tall)²</i>	<i>Nordmenn (uveide tall)³</i>
<i>Fagforeninger</i>			
<i>Andel som er medlem</i>	20	43	40
<i>Andel aktive medlemmer⁴</i>	29	21	22
<i>Politiske partier</i>			
<i>Andel som er medlem</i>	6	8	10
<i>Andel aktive medlemmer⁴</i>	55	39	33
<i>Religiøse foreninger</i>			
<i>Andel som er medlem</i>	26	6	8
<i>Andel aktive medlemmer⁴</i>	39	86	82
<i>Idrettslag</i>			
<i>Andel som er medlem</i>	13	34	29
<i>Andel aktive medlemmer⁴</i>	84	70	60
<i>Innvandrer- eller flyktninge- organisasjoner</i>			
<i>Andel som er medlem</i>	18	-	-
<i>Andel aktive medlemmer⁴</i>	51	-	-

¹ Utvalg av første- og andregenerasjons innvandrere i alderen 16-70 år fra det tidligere Jugoslavia (personer fra Bosnia-Hercegovina ble søkt holdt utenfor), Tyrkia, Iran, Pakistan, Vietnam, Sri Lanka, Somalia og Chile.

² I denne kolonnen er utvalget av nordmenn veid, slik at det har fått tilnærmet samme bosettingsmønster, samme aldersstruktur og samme kjønnsfordeling som det samlede innvandererutvalget.

³ Uveide tall, personer 16 år og eldre. Det vil si at en del av forskjellen mellom tallene i denne kolonnen og i første kolonne skyldes at de to gruppene har ulikt bosettingsmønster, ulik aldersfordeling og ulik fordeling på kjønn.

⁴ Andelen av medlemmene som beskriver seg selv som et svært aktivt eller noe aktivt medlem.

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995, Statistisk sentralbyrå.

Derimot kan det se ut til at det er en høyere andel aktive organisasjonsmedlemmer blant de innvandrerne som er medlem av en organisasjon, enn blant norske organisasjonsmedlemmer.

9.2 Mange er passive medlemmer av religiøse organisasjoner

Unntaket fra dette mønsteret er de religiøse foreningene. Blant nordmenn er det svært få som oppgir at de er medlemmer av religiøse foreninger, men blant de som oppgir at de er medlemmer, er de fleste aktive. Dette har trolig sammenheng med at de fleste nordmenn ikke oppfatter den norske kirke som en organisasjon

de er medlem av. Blant innvandrerne fra den tredje verden er hver fjerde voksne person medlem av en eller annen religiøs forening, men flertallet (61 prosent) av medlemmene er passive.

Det er først og fremst blant pakistanere, tyrkere og somaliere at det er mange med medlemsskap i religiøse foreninger, men selv blant de voksne pakistanerne står nesten halvparten (43 prosent) og blant tyrkere og somaliere to av tre utenfor enhver religiøs forening. Blant iranerne er nesten ingen (5 prosent) medlem av en religiøs forening.

Tabell 8

Deltakelse i ulike fritidsaktiviteter i løpet av siste 12 måneder blant nordmenn (1995) og innvandrere fra den tredje verden¹ (1996). Prosent

	<i>Innvandrere</i>	<i>Nordmenn (veide tall)²</i>	<i>Nordmenn (uveide tall)³</i>
<i>Andel som var på religiøse møter</i>			
<i>Ingen ganger</i>	54	61	55
<i>40 ganger eller mer</i>	18	3	3
<i>Andel som lånte bok på bibliotek</i>			
<i>Ingen ganger</i>	43	60	62
<i>40 ganger eller mer</i>	8	3	3
<i>Andel som ikke var på</i>			
<i>Museum</i>	60	48	60
<i>Teater</i>	78	59	68
<i>Kino</i>	43	26	47
<i>Dans/diskotek</i>	66	30	42
<i>Restaurant/kafé</i>	27	6	14
<i>Andel som gikk fottur eller skitur</i>			
<i>Ingen ganger</i>	46	16	27
<i>40 ganger eller mer</i>	12	22	19
<i>Andel som mosjonerte eller drev med sport</i>			
<i>Ingen ganger</i>	56	27	40
<i>40 ganger eller mer</i>	21	48	39

¹ Utvalg av første- og andregenerasjons innvandrere i alderen 16-70 år fra det tidligere Jugoslavia (personer fra Bosnia-Hercegovina ble søkt holdt utenfor), Tyrkia, Iran, Pakistan, Vietnam, Sri Lanka, Somalia og Chile.

² I denne kolonnen er utvalget av nordmenn veid, slik at det har fått tilnærmet samme bosettingsmønster, samme aldersstruktur og samme kjønnsfordeling som det samlede innvandrertutvalget.

³ Uveide tall, personer 16 år og eldre. Det vil si at en del av forskjellen mellom tallene i denne kolonnen og i første kolonne skyldes at de to gruppene har ulikt bosettingsmønster, ulik aldersfordeling og ulik fordeling på kjønn.

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995, Statistisk sentralbyrå.

Andelen som ikke deltar på religiøse møter er nesten like høy blant innvandrere fra den tredje verden som blant nordmenn, henholdsvis 54 og 61 prosent. Men andelen som deltar svært hyppig i denne typen møter er høyere blant innvandrerne enn blant nordmenn. 18 prosent av de voksne innvandrerne fra den tredje verden har vært på religiøse møter minst 40 ganger i løpet av året, bare 3 prosent av nordmennene (se tabell 8).

Det var først og fremst blant pakistanerne at den religiøse møtevirksomheten var stor. Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse blant innvandrere i 1996 viser at tre av fire voksne innvandrere fra Pakistan deltar i minst ett religiøst møte i året. Hele 38 prosent deltar på minst 40 møter i løpet av et år. Blant innvandrere fra Iran og det tidligere Jugoslavia var den religiøse aktiviteten på linje med eller mindre enn nordmenns aktivitet på dette om-

rådet. Sju av åtte (87 prosent) iranere og seks av åtte innvandrere fra tidligere Jugoslavia (77 prosent) deltok ikke på noe religiøst møte det siste året. Tre prosent av iranerne og fem prosent av jugoslavene deltok på 40 møter eller mer.

9.3 Kulturforskjeller i aktivitetsmønsteret?

Av tabell 8 ser vi at det også på en del andre områder er forskjeller i nordmenns og innvanderers aktivitetsmønster. Nordmenn går oftere enn innvandrere fra den tredje verden på teater, museum, kino, dans/diskotek og restaurant eller kafé. Dels kan dette skyldes kulturforskjeller mellom nordmenn og innvandrere fra den tredje verden. Men det kan like gjerne skyldes at innvandrene har dårlig råd eller at kulturtilbudet først og fremst er beregnet på de som behersker norsk. Folkebibliotekene har satset mye på innkjøp av bøker på andre språk. Tilbudet er dessuten gratis. Tabell 8 kan tyde på at dette har båret frukter. Innvandrere fra tredje verden låner oftere bøker på bibliotek enn nordmenn.

På ett område ser det likevel ut til at kulturforskjellene slår i gjennom. Mens nesten halvparten av alle innvandrere fra den tredje verden ikke gikk en eneste fottur eller skitur i løpet av siste året, gjaldt dette 27 prosent av nordmennene, eller bare 16 prosent hvis vi tar hensyn til at innvandrene i gjennomsnitt er noe yngre og oftere bor i storby enn nordmenn. Det var også færre innvandrere enn nordmenn som mosjonerte eller drev med sport.

9.4 Lavere valgdeltakelse

Utenlandske statsborgere som har fylt 18 år og som har bodd i Norge de tre siste årene før valgdagen har fra 1979 hatt stemmerett ved kommunestyre- og fylkestingsvalg, men ikke ved stortingsvalg. Andelen som deltar i kommunestyrevalg er lavere blant utenlandske statsborgere enn blant nordmenn. 39 prosent av de utenlandske statsborgerne deltok ved kommunevalget i 1995. Samme året var valgdeltakelsen blant nordmenn 67 prosent. Mye tyder på at interessen for lokalvalgene har avtatt blant innvandrene. Valgdeltakelsen blant utenlandske statsborgere med stemmerett sank fra 46 prosent i 1983 til 39 prosent i 1995. Dette kan ha sammenheng med at det var en større andel nykommere blant innvandrene i 1995 enn i 1983. Vi finner imidlertid den samme utviklingen for den norske befolkningen. Nedgangen ser derfor

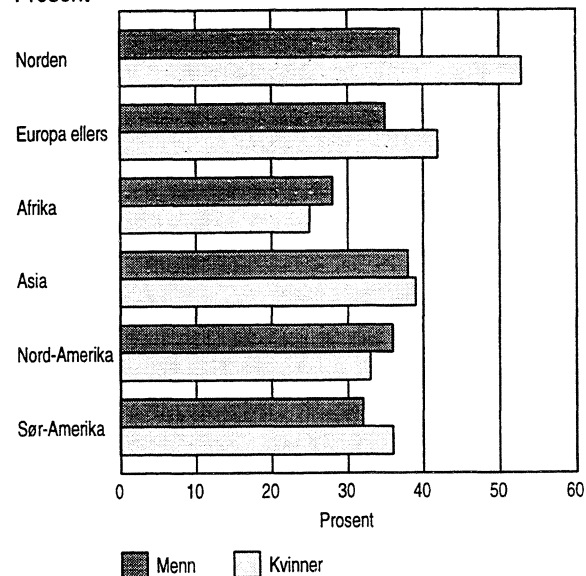
delvis ut til å være en generell tendens, som også utenlandske statsborgere følger.

Utenom nordiske innvandrere, med en valgdeltakelse på 45 prosent, lå valgdeltakelsen blant europeere ellers på 37 prosent, omtrent det samme som for asiaterne (39 prosent). Sveitsere og nederlendere deltok mest (66 og 51 prosent). Britene lå på 37 prosent, mens spanjoler var helt nede på 26 prosent. Blant asiaterne hadde vietnameserne en valgdeltakelse på 45 prosent og pakistanerne på 48 prosent. Lavest lå kineserne med 16 prosent.

Valgdeltakelsen øker med varigheten av oppholdet i Norge. Andelen som stemte ved kommunestyrevalget 1991 var 32 prosent for dem som kom til Norge i årene 1987-1988, mens den var 48 prosent for dem som kom før 1970. Bedre kunnskaper og sterkere integrering i samfunnet ser ut til å ha redusert vanskene og økt motiveringen for å delta i valg (Faye 1995).

Figur 14

Andel av utenlandske statsborgere som deltok i kommunestyrevalget 1995, etter statsborgerskap og kjønn. Prosent

Kilde: Kommunevalget 1995, Statistisk sentralbyrå

Valgdeltakelsen er høyere blant utenlandske kvinner enn blant utenlandske menn. Blant de utenlandske statsborgerne med stemmerett ved kommunestyrevalget i 1995, benyttet 43 prosent av kvinnene seg av stemmeretten, mot bare 35 prosent av mennene. Kvinnene hadde klart høyere valgdeltakelse enn menn blant utenlandske statsborgere fra Norden og Europa el-

lers. Blant de fra Nord- og Sør-Amerika, Asia og Afrika var valgdeltakelsen omtrent den samme blant kvinner og menn.

Disse gjennomsnittstallene skjuler imidlertid store forskjeller. Dersom vi for eksempel deler Asia inn i Øst-Asia, som i første rekke omfatter Filippinene, Japan, Kina, Thailand og Vietnam, og i resten av Asia, der de viktigste landene er Tyrkia, Sri Lanka, India, Iran og Pakistan, vil vi se at valgdeltakelsen er høyere blant kvinner enn blant menn blant utenlandske statsborgere fra Øst-Asia, mens det motsatte er tilfellet blant de fra resten av Asia (Faye 1995).

10. Kriminalitet og vold

Sosial kontakt gir trygghet og tilhørighet. Den som mangler slik kontakt, vil kunne føle seg ensom og utrygg. Men ikke all sosial kontakt er av det gode. Mobbing på skole og arbeidsplass og mishandling i familien er eksempler på dette.

Mange vil hevde at vi hos oss er på vei mot et hardere samfunn der mange sosiale fellesskap forvitrer, et samfunn med mer ensomhet og sosial isolasjon. Svekkede sosiale fellesskap øker sannsynligheten for at de sosiale relasjonene preges av mistillit og konflikt. I en slik situasjon vil barrieren mot å ty til vold være lavere enn ellers. Sannsynligheten for å bli voldsoffer eller for å bli utsatt for andre typer forbrytelser vil være høyere. Det er lettere å begå lovbrudd hvis en ikke føler noen tilknytning til det samfunnet man bor i. Kriminaliteten har vanskeligere betingelser i samfunn der «alle kjenner alle», enn i uoversiktlige samfunn der grupper med avvikende normer har bedre eksistensbetingelser.

Dersom innvandrere er dårligere integrert i det norske samfunnet enn de fleste nordmenn, kan dette føre til at de er overrepresentert både blant ofrene for og blant utøverne av vold og andre kriminelle handlinger. På den annen side kan det også eksistere andre normer for hva som er akseptable handlinger og hva som ikke er akseptabelt i de kulturer som innvandrere kommer fra. Men annerledes normer kan like gjerne bety at barrierene mot vold og andre kriminelle handlinger er høyere blant innvandrere enn blant nordmenn flest som at de er lavere.

10.1 Høyere andel siktede blant innvandrerne

Det eksisterer hardnakkede oppfatninger av innvandrere som mer kriminelle enn nordmenn. Det vi med sikkerhet vet, er at det er flere siktede blant innvandrerne enn i totalbefolkningen. I 1995 ble nesten 70 000 personer *siktet* for ett eller flere lovbrudd her i landet. Av disse tilhørte vel 5 000, eller nær sju prosent, innvandrerbefolkningen. Sett i forhold til folketallet utgjør dette 24 siktede pr 1 000 innvandrere i landet. Til sammenlikning var det 17 siktede pr. 1 000 i hele befolkningen.

Andelen siktede var høyest blant innvandrere fra den tredje verden og fra Øst-Europa, henholdsvis 33 og 26 siktede pr 1 000 innbyggere. Blant innvandrere fra Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania var andelen siktede enten lavere eller på samme nivå som for nordmenn.

Vi vet at sannsynligheten for å begå og for å bli utsatt for kriminelle handlinger blant annet avhenger av hvor gammel man er og om man er mann eller kvinne. Vi har sett at innvandrerbefolkningen skiller seg fra den øvrige befolkningen ved at de er overrepresentert blant yngre menn. Dette vil i seg selv kunne bidra til en høyere andel kriminelle og en høyere andel offer for kriminalitet enn i befolkningen ellers.

Mannsoverskuddet og alderssammensettingen gir likevel ikke hele forklaringen på overhyppigheten av siktede blant innvandrerne. Når vi tar hensyn til den ulike kjønns- og alderssammensettingen og sammenlikner andelen siktede blant menn og kvinner hver for seg og for innvandrere og nordmenn i samme aldersgruppe, er andelen siktede høyere blant innvandrere fra den tredje verden og Øst-Europa i de fleste aldersgrupper (se tabell 9).

Tabell 9

Siktete pr 1 000 innbyggere i hele befolkningen og blant innvandrere¹, etter landbakgrunn. Tall for menn og kvinner i ulike aldersgrupper. 1995

Kjønn og alder	Siktete i alt	I alt	Norden	Siktete innvandrere			
				Vest-Europa	Øst-Europa	Nord-Amerika og Oseania	Den tredje verden
<i>Menn i alt</i> ²	28	41	30	18	43	11	52
<i>Under 15 år</i>	9	17	10	17	13	11	19
<i>15-19 år</i>	76	85	78	46	76	23	93
<i>20-29 år</i>	61	88	46	33	95	21	107
<i>30-39 år</i>	35	46	44	22	51	14	52
<i>40-59 år</i>	18	23	26	14	28	12	27
<i>60 år og over</i>	6	8	9	7	11	3	8
<i>Kvinner i alt</i> ²	5	8	4	4	10	3	10
<i>Under 15 år</i>	3	4	1	1	3	-	4
<i>15-19 år</i>	14	16	22	7	15	5	16
<i>20-29 år</i>	9	12	6	7	15	2	15
<i>30-39 år</i>	6	9	3	3	12	5	13
<i>40-59 år</i>	4	6	4	5	10	4	8
<i>60 år og over</i>	1	3	3	3	5	2	2

¹ Første- og andregenerasjons innvandrere

² Beregnet som andel av befolkningen 5 år og over

Kilde: Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå

I tillegg til kjønns- og alderssammensettingen i en befolkning, har også bosettingsmønsteret betydning for omfanget av den kriminelle aktiviteten. Det er større kriminalitet i byen enn på landsbygda. Kriminaliteten øker med graden av urbanisering. Overhyppigheten av kriminalitet blant innvandrere må derfor også ses på bakgrunn av at innvandrere oftere enn befolkningen ellers bor i tettbygde strøk. Nær 35 prosent av alle lovbrudd som ble anmeldt i 1995, var begått i de fire største byene: Oslo, Trondheim, Bergen og Stavanger. Bare 22 prosent av den samlede norske befolkningen bodde i disse byene, 47 prosent av innvandrerne. Bare en liten del av innvandrerbefolkningen bodde i tynt befolkede strøk, der det tilsynelatende er liten risiko for å bli lovbrøyer (Haslund 1995).

Det at man er siktet for en forbrytelse trenger ikke å bety at man er forbryter. Når et lovbrudd er ferdig etterforsket og det er klart at

en eller flere mistenkte skal siktes, har påtalemyndigheten en rekke måter å avgjøre saken på. Saken kan bli henlagt, den kan bli avgjort ved at siktede vedtar å betale et forelegg eller det kan bli reist tiltale, slik at saken kommer opp ved en domstol. Og når saken kommer opp til doms, kan den siktede bli frikjent. Nå viser det seg at det blir reist tiltale sjeldnere mot siktede innvandrere enn mot andre siktede og at innvandrere oftere blir frifunnet av domstolen enn av siktede totalt. I 1995 fikk bare 38 prosent av de siktede innvandrerne saken opp for en domstol, mot 48 prosent for siktede totalt. Sju prosent av de sakene som ble ført mot innvandrere endte med frifinnelse, fem prosent av sakene som ble ført mot alle siktede.

Mye tyder derfor på at de hardnakkede oppfatningene om at innvandrere er mer kriminelle enn nordmenn har lite for seg. Dette inntrykket bekreftes også av en undersøkelse gjen-

nomført av straffede utlendinger som er registrert bosatt i Norge (Falck 1992). Oppfatningen om den høye kriminaliteten blant utlendingene bygger blant annet på oppgaver over fengselsklienter i Norge, hvor det vil inngå også utenlandske kriminelle som ikke har annen tilknytning til Norge enn at de har vært her i forbindelse med en forbrytelse.

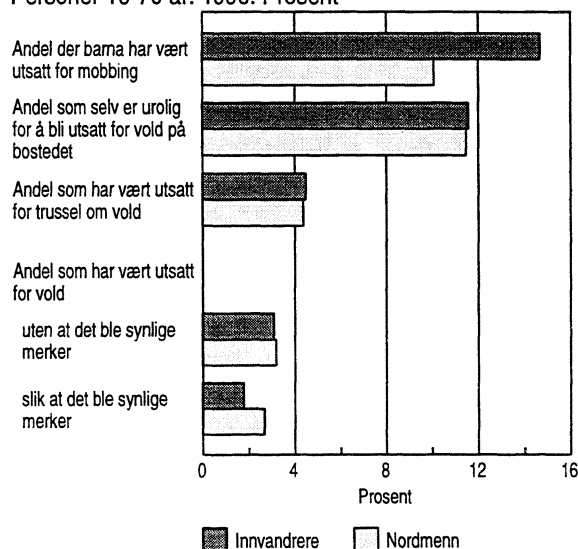
10.2 Innvandrere ikke mer utsatt for vold

Det ser heller ikke ut til at innvandrere er mer utsatt for vold enn nordmenn. Derimot kan det se ut til at innvandrerbarn fra land i den tredje verden oftere utsettes for mobbing enn andre.

å bli utsatt for vold er også høyere blant iranske innvandrere (25 prosent) enn blant nordmenn (12 prosent). De har også vært utsatt for trusler om vold (14 prosent) hyppigere enn nordmenn (5 prosent) og de er hyppigere enn nordmenn blitt direkte utsatt for vold. Åtte prosent av iranerne rapporterte at de var blitt utsatt for vold som ikke førte til synlige merker, fire prosent at de var blitt utsatt for vold som førte til synlige merker. Tilsvarende tall for nordmenn var tre prosent i begge tilfelle (veide tall).

Figur 15

Andel som har vært utsatt for mobbing, trussel om vold og andel som er urolig for å bli utsatt for vold blant nordmenn¹ og blant innvandrere fra den tredje verden². Personer 16-70 år. 1996. Prosent

¹ Veide tall. Nordmenn er her gitt tilnærmet samme bosettingsmønster, samme aldersstruktur og samme kjønnsfordeling som det samlede innvandrerutvalget

² Første- og andregenerasjons innvandrere fra deler av det tidligere Jugoslavia (ikke personer fra Bosnia-Hercegovina), Tyrkia, Iran, Pakistan, Vietnam, Sri Lanka, Somalia og Chile

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Omnibus 1. kvartal 1996, Statistisk sentralbyrå

Det kan se ut til at iranske innvandrere oftere utsettes for mobbing og trusler om vold enn andre innvandrere. Nesten hver tredje (32 prosent) voksne iranere som hadde barn under 16 år, svarte i Statistisk sentralbyrås undersøkelse av innvanderers levekår at barnet eller barna er blitt utsatt for mobbing eller alvorlig plaging av andre barn det siste året. Dette er dobbelt så hyppig som blant alle innvandrerne som var med i undersøkelsen og tre ganger så hyppig som blant nordmenn. Andelen som er urolig for

11. Oppsummering

Når det fokuseres på innvandreres levekår, er det gjerne de negative trekk ved denne gruppens levekår som settes i sentrum. Det er riktig at det blant innvandrere finnes en forholdsvis klar hopning av dårlige levekår, men gruppen er svært lite homogen, og det er viktig å minne om den store spredningen som er blant innvandrerne. Det er ofte lite meningsfylt å beskrive "innvandrerne" som én gruppe, uten å differensiere etter opprinnelsesland, bakgrunnen for innvandringen, kontakter med det norske samfunnet, oppholdstid med videre.

Innvandring og innvandrere

I forrige århundre og tidlig i dette hundreåret gikk flyttestrømmene ut av landet til Amerika. Deretter var det balanse mellom inn- og utflytting i mange år, men mot slutten av 1960-tallet hadde strømmen snudd og siden har det gjerne vært flere innflyttere enn utflyttere.

Innvandrerne kom fra alle deler av verden. Til å begynne med kom det flest fra andre vestlige land, men etter hvert tok innvandrerne fra den tredje verden over. Fra slutten av 1980-tallet har nettoinnvandringen fra den tredje verden blitt redusert, mens det har kommet stadig flere fra Øst-Europa. Dette har ført til store endringer både i *antallet* innvandrere bosatt i landet og i *sammensettingen* av innvandrerbefolkningen. I 1970 bodde det 75 000 personer i Norge som var født i utlandet, i 1995 over 230 000. I 1970 var flertallet (85 prosent) fra den vestlige verden, i 1995 var de fra Øst-Europa og den tredje verden i flertall (54 prosent). Dansker og pakistanere utgjør de to største gruppene av første- og andregenerasjons innvandrere, deretter kommer svensker og vietnamesere. Halvparten av de som er født i utlandet, har bodd her mindre enn ti år.

Mange ressurssterke innvandrere

Det er en overvekt av unge voksne menn og, relativt sett, få eldre blant innvandrerne. Mange har høy utdanning. De har brakt arbeidskraft og kompetanse til landet vårt. Mange tar også utdanning når de kommer hit for å kvalifisere seg for videre studier og for arbeidsmarkedet i Norge.

Dårlig betalt for utdanning og kompetanse?

Det kan se ut til at mange innvandrergrupper får dårlig betalt for den kompetansen og den arbeidskraften de bringer med seg til landet vårt.

For det første er det langt færre blant innvandrere enn blant nordmenn som er i arbeid. Særlig gjelder dette innvandrere som kommer fra Afrika, Øst-Europa og fra Asia. I noen grupper er det først og fremst kvinnene som er uten lønnet arbeid. Dette gjelder for eksempel blant pakistanske innvandrere, der bare en av fem kvinner var i lønnet arbeid i 1995, mens tre av fem norske kvinner var sysselsatt. Den lave yrkesdeltakelsen blant pakistanske kvinner kan være påvirket av at de i større grad enn norske kvinner har tilpasset seg den tradisjonelle kvinnerollen som hjemmeverende mor, men de vil også ha større problemer med å skaffe seg en jobb. For de aller fleste innvandrergruppene er det nok problemer på arbeidsmarkedet som er årsaken til den lave sysselsettingen.

Dette ser vi *for det andre* på at arbeidsledigheten er langt høyere blant innvandrere enn blant nordmenn. I 1994 var hver femte voksne innvandrer fra Afrika og Asia registrert på arbeidskontoret som arbeidsledig.

For det tredje har sysselsatte innvandrere oftere enn nordmenn deltidsarbeid. Dette gjelder først og fremst blant menn. En av tre sysselsatte afrikanske menn jobber deltid, bare én av ti norske menn.

For det fjerde er mange sysselsatte innvandrere overkvalifisert for den jobben de har. De må ofte nøye seg med dårligere betalte jobber enn nordmenn. Heltidsansatte innvandrere fra Afrika, Asia og Latin-Amerika med universitets- eller høyskoleutdanning tjener 20 prosent mindre enn norske heltidsansatte på samme utdanningsnivå.

Innvandrere, og spesielt innvandrere fra den tredje verden, er konsentrert i rengjøringsjobber og i hoteller og restauranter. De fleste arbeider i bedrifter der innvandrere bare utgjør et lite mindretall av de ansatte, men én av ti er ansatt i bedrifter der over halvparten av arbeidsstokken er innvandrere. Mange av disse bedriftene befinner seg i Oslo. Det dreier seg i stor grad om småbedrifter i restaurantbransjen, innen drosjenæringen og detaljhandelen. Disse

bedriftene er i stor grad også eid av innvandrere.

Lønnsinntekt viktigste kilde til livsopphold

Til tross for at mange innvandrere har problemer med å skaffe seg arbeid, er lønnsinntekten viktigste kilde til livsopphold for de fleste innvandrerne. Innvandrerfamilier fra Asia, Afrika og Latin-Amerika får i gjennomsnitt to tredeler av sin samlede inntekt fra lønnet arbeid. Det samme gjelder norske familier. Men inntektsnivået er langt lavere blant innvandrere enn blant nordmenn, spesielt blant innvandrere fra Øst-Europa og den tredje verden.

Det lave inntektsnivået gjør at mange innvandrere er avhengig av sosialhjelp. Dette gjelder først og fremst de som er kommet til landet som flyktninger. Innvandrere fra Somalia får i gjennomsnitt over halvparten av familiens inntekt i form av sosialhjelp. Blant innvandrere fra Pakistan betyr sosialhjelpen langt mindre, i gjennomsnitt sju prosent av familiens samlede inntekt. Dette er likevel langt høyere enn for nordmenn.

Mange innvandrere bor trangt

Til tross for et lavt inntektsnivå i mange innvandrergupper, er det relativt få som bor virkelig dårlig. Bare én prosent av innvandrerne fra den tredje verden bor i bolig uten WC og like mange mangler bad og dusj. Dette er de samme andelene som blant nordmenn. Derimot bor mange trangt. Over halvparten (53 prosent) av innvandrerne fra den tredje verden bor trangt, sammenliknet med 13 prosent av nordmennene

I den andre enden av skalaen er imidlertid innvandrerne fra den tredje verden klart underrepresentert. De bor sjeldnere enn nordmenn i store boliger, sjeldnere i enebolig og oftere i blokk. De bor også noe oftere i bolig uten terrasse eller annen uteplass, de bor oftere enn nordmenn i boligstrøk hvor de er utsatt for støy og forurensning og i boligstrøk som oppfattes som belastende på grunn av hærverk og kriminalitet og de bor sjeldnere enn nordmenn i bolig som de eier selv.

Bokonsentrasjon blant innvandrere fra den tredje verden

Mens innvandrere fra andre nordiske land er relativt jevnt fordelt over landet, bor nesten

halvparten av innvandrerne fra den tredje verden i Oslo, og innen byen er de først og fremst konsentrert i indre øst og i de nye drabantbyene nordøst og sør for bykjernen. I bydelen Gamle Oslo er hver tredje innbygger og to av tre barn i skolepliktig alder innvandrer fra et ikke-vestlig land.

Det kan være mange grunner til at innvandrere i så stor grad bor i nærheten av og arbeider sammen med andre innvandrere. Valg av bosted er ofte avhengig av hvor man finner arbeid. For innvandrere fra den tredje verden vil det ofte være lettere å få jobb i storby enn på et mindre sted. Valg av boligstrøk og bolig avhenger i stor grad av familiens økonomiske ressurser. Familier med god økonomi kjøper boliger av høy standard i attraktive boligstrøk, mens familier med dårligere økonomi må nøye seg med boliger av lavere standard i mindre attraktive boligstrøk. Dette kan være en del av forklaringen på bokonsentrasjonen blant enkelte grupper av innvandrere. Men en annen del av forklaringen kan være at man søker råd og hjelp hos landsmenn når man skal skaffe seg en bolig, og at man ofte velger å bosette seg i nærheten av de man kjenner. De samme mekanismene kan i noen grad også gjøre seg gjeldende på arbeidsmarkedet. Men det kan også være at deler av boligmarkedet er «stengt» for enkelte grupper innvandrere på grunn av diskriminering.

Kontakt først og fremst med sine egne?

Uansett hva som er årsaken til at enkelte grupper av innvandrere i så stor grad er konsentrert i enkelte boområder og enkelte typer jobber, så er det god grunn til å regne med at dette får konsekvenser for de samme gruppenes kontakt med nordmenn og integrasjon i det norske samfunnet. Innvandrere fra den tredje verden har hyppig kontakt med sine naboer, men da først og fremst med egne landsmenn. To av tre har norske venner. De fleste ønsket mer kontakt med nordmenn enn de faktisk hadde.

Det er stor forskjell mellom hvor god kontakt ulike innvandrergupper har med naboer, venner og familie. Somalierne utmerker seg ved at de oftere enn de andre er uten venner på stedet der de bor og ved at de heller ikke har spesielt god kontakt med familie og slekt. På den andre siden har pakistanere og tyrkere god kontakt både med familie og venner. Vietnamesere har enda dårligere vennekontakt enn somalierne, men de har til gjengjeld et re-

lativt tett familienettverk. Iranerne på sin side kompenserer for dårlig familiekontakt med et relativt tett nettverk av venner.

Alt i alt er det noe flere blant innvandrerne fra den tredje verden enn blant nordmenn som sier at de føler seg ensomme, og flere blant iranerne og somalierne enn blant pakistanere, tyrkere og vietnamesere.

Kulturforskjeller i aktivitetsmønsteret?

Innvandrere fra den tredje verden går sjeldnere enn nordmenn ut på ulike kultur- og underholdningstilbud som teater og kino. De går også sjeldnere ut for å spise eller for å danse. Dette kan skyldes kulturforskjeller mellom nordmenn og innvandrere, men det kan like gjerne skyldes at innvandrerne har dårligere råd eller at kultur- og underholdningstilbudet først og fremst er beregnet på de som behersker norsk.

Folkebibliotekene har satset mye på innkjøp av bøker på andre språk. Tilbudet er dessuten gratis. Det er kanskje dette som gjør at innvandrere fra den tredje verden er flittigere låntakere på bibliotek enn nordmenn. På ett område er det likevel klare kulturforskjeller: Innvandrere fra den tredje verden er på langt nær så ivrige som nordmenn til å gå fottur eller gå på ski.

Lavere organisasjons- og valgdeltakelse

De samme innvandrergruppene har også generelt sett lavere organisasjonsdeltakelse og lavere deltagelse i valg enn nordmenn. Derimot kan det se ut til at de som først blir medlem av en organisasjon, også er relativt aktive. Unntaket fra dette mønsteret er de religiøse foreningene. Få nordmenn er med i religiøse foreninger, men de som er med, er aktive. Blant innvandrerne fra den tredje verden er det omvendt. Hver fjerde er medlem av en religiøs organisasjon, men flertallet av de som er medlemmer, er passive.

Ikke mer kriminalitet blant innvandrere enn blant nordmenn?

Det er en noe høyere andel blant innvandrere enn blant nordmenn som blir siktet for et eller annet lovbrudd. Dette gjelder innvandrere fra den tredje verden og fra Øst-Europa. Men siden det sjeldnere reises tiltale mot siktede innvandrere enn mot siktede nordmenn og siden innvandrere oftere blir frifunnet av domstolen, er det likevel ikke sikkert at kriminaliteten er høy-

ere blant innvandrere enn blant nordmenn. De blir heller ikke mer utsatt for vold enn nordmenn. Derimot kan det se ut til at innvandrerbarn fra den tredje verden oftere utsettes for mobbing.

Grupper med spesielt dårlige levekår

I innledningen ble det advart mot å betrakte «innvandrere» som én gruppe. Til det er innvandrere fra ulike land alt for forskjellige. Denne gjennomgangen har til fulle vist at dette er riktig. Mens noen innvandrergruppers levekår er på linje med nordmenns og vel så det, kan det se ut til at andre grupper har større problemer med å få utnyttet sine evner til å skape seg et trygt liv for seg og sine i Norge. Blant de gruppene vi har rimelig gode opplysninger om, skiller to grupper seg ut med relativt dårlige levekår. Det er innvandrere fra Somalia og Iran.

Innvandrere fra *Somalia* utmerker seg blant annet ved å ha både dårlige materielle og ikke-materielle levekår. Få har arbeid, og mange er derfor avhengig av sosialhjelp. Likevel er familieinntekten lav. De bor i gjerne i små boliger med relativt lav standard. Mange er enslige og har liten kontakt med familien. De har generelt sett få venner på stedet der de bor, og spesielt få norske venner. Mange føler at de har blitt utsatt for diskriminering og en god del sier at de føler seg ensomme.

Innvandrere fra *Iran* har kanskje ikke fullt så dårlige materielle levekår som somalierne, men forskjellen er ikke stor. Mange iranere har dårlige ikke-materielle levekår. De kompenserer i noen grad for dårlig kontakt med familie og slekt ved at flere har venner på stedet. Likevel er det flere iranere enn somaliere som sier at de føler seg ensomme. Det kan også se ut til at de oftere utsettes for mobbing og trusler om vold enn andre innvandrere.

Andelen som mener at de er utsatt for *diskriminering* er høy, både blant somaliere og iranere. 61 prosent av somalierne og 50 prosent av iranere gav uttrykk for at de var blitt nektet å leie eller kjøpe bolig på grunn av sin bakgrunn som innvandrere. En av tre arbeidsløse iranere mente de var utestengt fra arbeidsmarkedet på grunn av diskriminering, en av fire somaliere.

Grupper med noe bedre levekår

Blant innvandrere fra den tredje verden har *pakistanere* og *tyrkere* relativt gode levekår. Selv om de har lavere utdanning, ikke like godt betalte jobber og heller ikke høy inntekt som nordmenn, ligger de rimelig godt an sammenliknet med andre innvandrere fra den tredje verden. Vel så viktig er det kanskje at de har bedre ikke-materielle levekår enn for eksempel somaliere og iranere. De har bedre kontakt med familie og slekt, med venner og naboer. De har imidlertid ikke spesielt god kontakt med nordmenn.

Andelen som mener de blir utsatt for *diskriminering* på boligmarked og arbeidsmarked, er lavere i disse to innvandrergruppene enn blant iranere og somaliere, lavest blant innvandrere fra Pakistan. Men selv blant pakistanerne er det ni prosent som mener at de en eller annen gang har blitt nektet å leie eller kjøpe bolig på grunn av at sin innvandrerbakgrunn. 11 prosent av de arbeidsløse pakistanerne gir uttrykk for at diskriminerende holdninger mot innvandrere er en årsak til at de ikke har fått jobb.

Grupper med gode levekår

Det er innvandrerne fra våre nærmeste naboland og fra den øvrige vestlige verden (Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania) som har best materielle og trolig også best ikke-materielle levekår. De fleste er godt integrert i det norske samfunn. De har høy utdanning, høyere enn nordmenn, de har godt betalte jobber og høy inntekt.

Botid er viktig ...

Mye av forskjellen mellom ulike grupper av innvandrere beror på at noen har vært bosatt i landet en del år, mens andre er nykommere. Mens flertallet av tyrkerne og pakistanerne kom til landet for en del år siden, er iranerne og somaliene blant nykommerne. Generelt er det slik at jo lengre innvandrerne i en bestemt gruppe har bodd i landet, jo flere er i arbeid og jo færre er arbeidsløse. Dessuten er andelen sosialhjelpsmottakere lavere. Det kan altså se ut til at de fleste innvandrerne etter hvert blir selvhjulpne. Men det kan også se ut til at en stor gruppe av innvandrere er blitt mer eller mindre permanent avhengig av sosialhjelp.

... , men det er også innvandringstidspunkt og innvandrerstatus

En annen viktig forskjell mellom pakistanere og tyrkere på den ene siden, og iranere og somaliere på den andre, er at de to første gruppene kom til landet som arbeidsmigranter, mens de to siste kom som flyktninger og asylsøkere. Og, mens de to første gruppene kom til landet da de økonomiske konjunkturer var gunstige og etterspørselen etter arbeidskraft var stor, kom de to siste gruppene hit da arbeidsløsheten etter norsk målestokk var høy.

Det er først og fremst blant de som er kommet landet som flyktninger at det er mange sosialklienter, og det er ikke bare i den første sosialklienter, og det er ikke bare i den første vanskelige tiden de er avhengig av sosialhjelp.

Litteratur

- Blom, Svein (1997): Artikkel om bokonsentrasjon i Kåre Vassenden: *Innvandring og innvandrere 1997*, Statistiske analyser, Statistisk sentralbyrå (kommer)
- Blom, Svein og Agnes Aall Ritland (1997): «Levekår blant ikke-vestlige innvandrere: Trang Økonomi, men færre enn antatt opplever diskriminering» i *Samfunnsspeilet* nr 1, Statistisk sentralbyrå
- Blom, Svein og Agnes Aall Ritland (1997): *Levekår blant innvandrere 1996. Del 2: Tabeller for nordmenn*. Notater 97/6, Statistisk sentralbyrå
- Falck, Sturla (1992): «Utlendinger og kriminalitet. En analyse av forholdet mellom straffede norske og utenlandske statsborgere». Rapport nr 2, Barnevernets utviklingssenter, Oslo
- Faye, Arne (1995): «Utenlandske statsborgere og kommunestyrevalget 1991: Valgatterferden preges av hjemlandet» i *Samfunnsspeilet* nr 2, Statistisk sentralbyrå
- Gulløy, Elisabeth, Svein Blom og Agnes Aall Ritland (1997): *Levekår blant innvandrere 1996. Dokumentasjonsrapport med tabeller*. Notater 97/6, Statistisk sentralbyrå
- Haslund, Ulla (1995): «Innvandrere og kriminalitet» i *Samfunnsspeilet* nr 2, Statistisk sentralbyrå
- Jørgensen, Tor (1997): Artikkel om utdanning i Kåre Vassenden: *Innvandring og innvandrere 1997*, Statistiske analyser, Statistisk sentralbyrå (kommer)
- Kjelsrud, Morten (1996): «Innvandrere i Norge: Høyt utdannet, men lite etterspurt arbeidskraft?» i *Samfunnsspeilet* nr 2, Statistisk sentralbyrå
- Kjelsrud, Morten og Alf Torstensen (1996): «Innvandrerens tilknytning til arbeidsmarkedet. Dokumentasjon og analyse», Notater 96/62, Statistisk sentralbyrå
- Kirkeberg, Mads Ivar (1995): «Innvandrere og inntekt - fra hjelp til selvhjelp?» i *Samfunnsspeilet* nr 2, Statistisk sentralbyrå
- Osmunddalen, Åne og Trygve Kalve (1995): «Sosialhjelp blant innvandrere» i *Samfunnsspeilet* nr 3, Statistisk sentralbyrå
- Sivertsen, Jan Erik (1996): «Konsentrasjoner av innvandrere på arbeidsmarkedet» i *Samfunnsspeilet* nr 2, Statistisk sentralbyrå
- Statistisk sentralbyrå (1991): «Utdanningsnivå for utenlandsfødte. 1989» i *Statistisk ukehefte* nr 42
- Statistisk sentralbyrå (1992): Arbeidstakerregisteret
- Statistisk sentralbyrå (1993): Inntektsregisteret
- Statistisk sentralbyrå (1994): *Utdanningsstatistikk. Universiteter og høyskoler 1. oktober 1994*. NOS
- Statistisk sentralbyrå (1994): *Utdanningsstatistikk. Videregående skoler 1. oktober 1994*. NOS
- Statistisk sentralbyrå (1994): «Befolkningsstatistikk. Folkemengden etter fødeland, 1. januar 1994» i *Ukens statistikk* nr 31/32
- Statistisk sentralbyrå (1995): *Arbeidsmarkedstatistikk 1995. Hefte I Hovedtall*. NOS
- Statistisk sentralbyrå (1995): *Befolkningsstatistikk 1995. Hefte III Oversikt*. NOS
- Statistisk sentralbyrå (1995): «Arbeidsmarkedstatistikk for innvandrere og utenlandske statsborgere». Grunntabeller 4/95. Seksjon for arbeidsmarkedstatistikk
- Statistisk sentralbyrå (1996): *Befolkningsstatistikk 1996. Hefte II Folkemengd 1. januar*. NOS

Statistisk sentralbyrå (1996): *Kommunestyrevalget 1995*. NOS

Statistisk sentralbyrå (1996): «Innvandrerbefolkningen og utenlandsfødte 1. januar 1995» i *Ukens statistikk* nr 1

Statistisk sentralbyrå (1996): «Nedgang i ledigheten blant innvandrere fra den tredje verden» i *Ukens statistikk* nr 8

Statistisk sentralbyrå (1996): «Utlendinger som fikk norsk statsborgerskap, 1995» i *Ukens statistikk* nr 19

Statistisk sentralbyrå (1996): «Nedgang i ledigheten blant innvandrere» i *Ukens statistikk* nr 24

Statistisk sentralbyrå (1996): «Vekst i sysselsettingen blant innvandrere» i *Ukens statistikk* nr 35

Statistisk sentralbyrå (1996): «Innflyttingsoverskuddet på 1995-nivå» i *Ukens statistikk* nr 40

Statistisk sentralbyrå (1996): «Innvandrerbefolkningen og utenlandsfødte 1. januar 1996» i *Ukens statistikk* nr 48

Vassenden, Kåre (1995): «Familiestatistikk for innvandrerbefolkningen». Upubliserte tabeller, Innvandrerstatistikkprosjektet, Statistisk sentralbyrå

Vassenden, Kåre (1996): «Befolkningsstatistikk om innvandring og innvandrere». Upubliserte tabeller, Innvandrerstatistikkprosjektet, Statistisk sentralbyrå

Vassenden, Kåre (1996): «Innvandrerbegrepet i Statistisk sentralbyrå. Svar til Atta Ansari» i *Samora* nr 2

Østby, Lars (1993): «Innvandrerens levekår» i *Sosialt utsyn 1993*, Statistiske analyser 1, Statistisk sentralbyrå

TABELLVEDLEGG

Vedleggstabell 1

Personer med innvandrerbakgrunn (uansett statsborgerskap).

Tall i 1 000. 1. januar 1996

	Født i utlandet	Født i Norge	Utenlandsk bakgrunn i alt
Begge foreldre født i utlandet	192	32	224
En norsk- og en utenlands- født forelder	20	125	145
Begge foreldre norskfødte	17	-	17
Adoptert	11	-	11
I alt	240	157	397

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

De sist utgitte publikasjonene i serien Notater

- 96/53 F.R. Aune: Konsekvenser av en nordisk avgiftsharmonisering på elektrisitetsområdet. 22s.
- 96/54 M.V. Dysterud og P. Schønning: SSB-AVLØP. 187s.
- 96/55 E. Vassnes og I. Tuveng: Datagrunnlag for analyse av personers overgang fra utdanning til arbeid: Dokumentasjon. 58s.
- 96/56 K. Flugsrud, O.K. Hunnes og E. Lasson: Metode for beregning av energivarebruk og utslipp på grunnkretser: Beregninger for 1992 og 1993 for kommunene Oslo, Drammen, Bergen og Trondheim. 61s.
- 96/57 T. Kalve: Bedre barnevernsdata på edb-lesbart medium. 42s.
- 96/58 E. Midtlyng og A.A. Ritland: Leseferdigheter i den voksne befolkningen i Norge: Pilotundersøkelse: Dokumentasjonsrapport. 53s.
- 96/59 A. Sundvoll og L. Solheim: Undersøkelse om kopiering på universiteter og høyskoler: Pilotundersøkelse: Dokumentasjonsrapport. 48s.
- 96/60 A. Sundvoll: Undersøkelse om levekår og nærmiljø i Bergen: Dokumentasjonsrapport. 53s.
- 96/61 A. Bråten: Populasjon og utvalg - konsumprisindeksen. 58s.
- 96/62 M. Kjelsrud og A. Torstensen: Innvandreres tilknytning til arbeidsmarkedet. Situasjonen i november 1994. Bruttoendringer mellom november 1993 og november 1994: Dokumentasjon og analyse. 170s.
- 96/63 H.M. Teigum: Samordnet levekårsundersøkelse 1996 - tverrsnittsundersøkelsen: Dokumentasjonsrapport. 57s.
- 96/64 Å. Kaurin: Emballasjestatistikk: Utprøving av metoder og forslag til metode for innhenting av data til en nasjonal statistikk over emballasjeavfall. 46s.
- 97/1 S. Opdahl: Levekårsundersøkelse blant mottakere av grunnstønning: Dokumentasjonsrapport med tabeller. 138s.
- 97/2 E. Berg og K. Rypdal: Historisk utvikling og fremskrivning av forbruket av noen miljøskadelige produkter. 23s.
- 97/3 A. Sundvoll: Undersøkelse om velferdsstatens gleder og byrder: Dokumentasjonsrapport. 88s.
- 97/4 M.S. Bjerkseth: Evaluering av ny metode for utarbeidelse av strukturstatistikk ved Seksjon 460. 145s.
- 97/6 E. Gulløy, S. Blom og A.A. Ritland: Levekår blant innvandrere 1996: Dokumentasjonsrapport med tabeller. 205s.
- 97/7 S. Blom og A.A. Ritland: Levekår blant innvandrere 1996: Del 2: Tabeller for nordmenn. 1997. 222s.
- 97/8 T.C. Mykkelbost: Resultater fra brukerundersøkelse i forbindelse med NOS 306: Utslipp til luft i norske kommuner 1993. 21s.
- 97/9 H.M. Teigum: Omnibusundersøkelsene 1996: Dokumentasjonsrapport. 136s.
- 97/10 P.O. Lande og T. Heimdal: GERIX START: System- og brukardokumentasjon. 49s.
- 97/11 A. Barstad: Frihetens århundre? Levekår i Norge i et 100-årsperspektiv. 37s.
- 97/12 G. Sparby: Inntekts- og formuesundersøkelsen 1992: Dokumentasjon. 101s.
- 97/13 V. Pedersen: Inntekts- og formuesundersøkelsen 1993: Dokumentasjon. 94s.
- 97/14 V. Pedersen: Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994: Dokumentasjon. 93s.
- 97/15 Metodevalg og kostnader ved etablering og drift av et boligregister. 29s.
- 97/16 K. Vassenden: Innvandererstatistikkprosjektet: Styringsgruppas evaluering. 34s.
- 97/19 H.M. Teigum: Verdiundersøkelsen 1996: Dokumentasjonsrapport. 84s.
- 97/20 T. Ouren og T. Vik: Prosjektrapport: Voksenopplæringsprosjektet 1995-1996. 24s.

Statistisk sentralbyrå

Oslo:
Postboks 8131 Dep.
0033 Oslo

Telefon: 22 86 45 00
Telefaks: 22 86 49 73

Kongsvinger:
Postboks 1260
2201 Kongsvinger

Telefon: 62 88 50 00
Telefaks: 62 88 50 30

ISSN 0806-3745

